

ΑΡΑΓΟΣ: ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Ἡ λέξις ἀραγός, μὲ τὴ σημασίᾳ τοῦ μικροῦ δερμάτινου ἀσκοῦ, βρισκόταν παλιότερα σὲ μεγάλη χρῆση κυρίως στὰ ὄρεινὰ χωριά τῆς Δυτικῆς Κρήτης, δὲν ἔπαψε ὅμως καὶ μέχρι σήμερα νὰ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοὺς ἀπλοὺς ἀνθρώπους τῆς ὑπαίθρου.

Γιὰ τὴν ἐτυμολογία τῆς λέξεως ἔχουν γίνεи ἀρκετὲς προσπάθειες, πού δὲν φαίνονται νὰ εἶναι πειστικὲς. Στὴν παρούσα μελέτη ἐπανεξετάζεται, μετὰ ἀπὸ ἀξιολόγησι τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας, τὸ ὅλο θέμα καὶ μὲ βάση τὴ διάδοσι τῆς λέξεως στὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ χῶρο ἐπιχειρεῖται ταξινομήσι τῶν διαφόρων —ἀντιφατικῶν ἐκ πρώτης ὄψεως— σημασιῶν τῆς λέξεως μὲ παράλληλη ἐντόπισι 75 περίπου συνωνύμων λέξεων. Ἡ συγχρονικὴ καὶ διαχρονικὴ ἔρευνα τοῦ σημασιολογικοῦ πεδίου τῆς λέξεως ἀραγός μᾶς ὡδήγησε σὲ μιὰ νέα ἐτυμολογία, πού πιστεύουμε ὅτι εἶναι πειστικότερη ἀπ' ὅσες προτάθηκαν μέχρι σήμερα.

Ἄς δοῦμε ὅμως πρῶτα τίς σημασίες πού ἔχει ἡ λ. ἀραγός στὴν Κρήτη¹. Ἡ πιὸ συνηθισμένη σημασία τῆς λ. εἶναι: μικρὸς ἀσκὸς ἀπὸ δέρμα νεαροῦ ζώου (ριφιοῦ ἢ ἀρνιοῦ) στὸν ὅποιο οἱ βοσκοὶ βάζουν γάλα, μυζήθρα ἢ τυρί². Ὁ ἀραγὸς χρησιμοποιεῖται κατὰ δεύτερο λόγο ἀπὸ τοὺς κυνηγούς γιὰ νὰ βάζουν τὰ θηράματά τους καὶ ἀπὸ τοὺς βοσκούς γιὰ νὰ τοποθετοῦν διάφορα προσωπικὰ ἀντικείμενα ἢ νὰ μεταφέρουν τὸ φαγητὸ πού ἔπαιρναν μαζί τους.

1. Τὸ σχετικὸ ὕλικὸ ἔχει συγκεντρωθεῖ κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος του ἀπὸ τὸν Ἐ. Κ. Πλατάκη, Τὸ ἔτυμο τῆς λέξεως ἀραγός, *Ἀμάλθεια* 8 (1977), σσ. 215-219. Σύγκρ. Γ. Ι. Σειστάκη, Τοπωνυμικά. Ὁ Σφακός, *Κρητικὴ Ἑστία* 30 (1979), σσ. 352-354. Ὁ Σειστάκης στὴ μελέτη του αὐτὴ φαίνεται ὅτι ἀγνοεῖ τὸ δημοσίευμα τοῦ Πλατάκη.

2. Βλ. Στεφ. Α. Ξανθοῦδίδου, Ποιμενικά Κρήτης, *Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον* 5 (1918), σ. 308 = *Μελετήματα*, ἐπιμέλεια Νικολάου Παναγιωτάκη - Θεοχάρη Δετοράκη, ἔκδοσι Δήμου Ἡρακλείου, Ἡράκλειο 1980, σσ. 380-381. Γ. Μαυρακάκη, *Ποιμενικά Δυτικῆς Κρήτης*, Χανιά 1948, σσ. 78-79. Μ. Χουρμούζη, *Κρητικά*, Ἀθῆναι 1842, βλ. λ. ἀραγός. Σύγκρ. Ρουσοπούλου, Ἀγνώστου Κρητικὰ λέξεις, *Φιλίστωρ* 4 (1863), σσ. 508 καὶ 511. Thomas A. B. Spratt, *Travels and researches in Crete*, τόμ. 1-2, London 1865, 1, σ. 367. Βλ. καὶ τὰ χειρόγραφα πού βρίσκονται στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Κέντρου Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ΑΙΑ) 40α, σ. 1, 268, σ. 11 καὶ 470, σ. 29.

Σπάνια μεταφέρεται μὲ τὸν ἀραγὸ κρασί, στράφυλα¹ ἢ μέλι καὶ πολὺ πιὸ σπάνια λάδι ἢ νερό. Ἡ λέξις τέλος εἶναι γνωστὴ καὶ ὡς παρωνύμιο ἀπὸ τῆ Βιάννο, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Στ. Λουλάκις² σὲ χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ ποῦ βρίσκεται στὸ Ἄρχεῖο τοῦ Κέντρου Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ΑΙΑ).

Ἡ λέξις ἀραγός ἦταν παλιότερα ἀρκετὰ διαδεδομένη στὴν Κρήτη, ὅπως δείχνουν πολλὰ δημοτικὰ τραγούδια, στὰ ὁποῖα βρίσκουμε τὴ λέξις, καθὼς ἐπίσης ἀρκετὲς στερεότυπες ἐκφράσεις:

- Σφακιά: *Διάλε, ὅσο δεῖς (πιεῖς) ἀπὸ τὸν ἀραγὸ μου γάλα*=μὴν ἐλπίζεις καλὸ ἀπὸ μένα, μὴ στηρίζεσαι στὴ βοήθειά μου.
- *κάθεται καὶ μοῦ ἀνα(ε)καιρώνει παλιοῦ ἀραγοῦ βαστάγια*=παλιά, λησμονημένα γεγονότα³.
- *βάνω ᾽ς τὸ καλάθι γάλα |κ' εἰς τὸν ἀραγὸ κουτάλια*⁴. "Ὅταν κἀνει κανεῖς τὸ ἀντίθετο ἀπ' ὅ,τι εἶναι τὸ σωστό.
- *ἀπόπλυμα τοῦ ἀραγοῦ ἔπινες καὶ χουμάδες μέσα στὸ βερνεγάδο καὶ τώρα τρῶς ρυζόγαλο καὶ θέλεις καὶ στιφάδο*⁵.

Στὸ Νίππος Ἀποκορώνου κατέγραψα τὸ δίστιχο:

- *ὁ Μάης τὸ ἐμάγεψε τὸ γάλα τῶν προβάτω
καὶ ὁ πρωτοούλης τό ᾽φερε στὸν ἀραγὸ γεμάτο.*

Παράγωγα τῆς λ. ἀραγός γνωστὰ ἀπὸ τὴν Κρήτη εἶναι: ἀραγάκι⁶, ἀραγια⁷ (=ποσότητα ποῦ χωρεῖ ἕνας ἀραγός: μιὰ ἀραγια γάλα), ἀραγουλάκι⁷, ἀραγουλί⁸. Βλ. καὶ τὰ σύνθετα: *ἀνθογαλαραγός=ὁ ἀραγός στὸν ὁποῖο βάζουν

1. Στὴ Σητεία (βλ. Χφ. 544, σ. 162 ΑΙΑ) ἢ λ. ἀραγός φέρεται ὡς συνώνυμη μὲ τὴ λ. ἀσκή. Ὁ ἀραγός κατασκευαζόταν ἀπὸ δέριμα τράγου καὶ εἶχε μεγάλο μέγεθος. Τὸν χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὴ μεταφορὰ τῶν στραφύλων στὸ καζάνι γιὰ τὴν ἀπόσταξή τους.

2. Στ. Μ. Λουλάκι, Χφ. 93, σ. 10 ΑΙΑ. Ἡ λ. εἶναι γνωστὴ ὡς παρωνύμιο μὲ τὸν τύπο Ἄραγα (=αὐτὸς ποῦ ἔχει μεγάλη κοιλιὰ σὰν τὸν ἀραγὸ) καὶ ἀπὸ τῆς Γωνιῆς Μαλεβιζίου. Βλ. Χρ. Χααραλαμπάκη, *Ἡ γλῶσσα δύο κρητικῶν χωριῶν: Γεράκι Πεδιάδος καὶ Γωνιῆς Μαλεβιζίου*, Ἀθήνα 1981, σ. 77. Σύγκρ. σ. 24. (ΑΙΑ, Χφ. 1214).

3. Ν. Πολίτου, *Παροιμῖαι*, τόμ. 2, Ἐν Ἀθήναις 1900, σ. 411. Σύγκρ. σ. 204. Βλ. καὶ Γ. Ν. Χατζιδάκι, *Γλωσσολογικαὶ Ἐρευναι*, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1934 (Ἄνακτύπ. 1980: Ἀκαδημία Ἀθηνῶν), σ. 204.

4. Ἄ. Κριάρη, *Πλήρης συλλογὴ κρητικῶν δημοδῶν ἀσμάτων*, ἔκδ. Β', ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 358.

5. Μ. Πιτυκάκη, Χφ. 948, σ. 173 ΑΙΑ (ἀπὸ τὰ ἀνέκδοτα τοῦ Διαλυνομιχάλη).

6. Κρήτη (Σέλινον), Χφ. 1097, σ. 17 ΑΙΑ.

7. Κρήτη, Χφ. 1046, σ. 276 ΑΙΑ.

8. Σύγκρ. τὸν τύπο ἀραγοῦδι ἀπὸ τῆ Χίο (βλ. σ. 278 σημ. 14).

τὸ ἀνθόγαλα¹, λιδαραγός² καὶ μυζηθραραγός. Ἀμφιλεγόμενο εἶναι τὸ οὐσιαστικὸν ἀράγι καὶ τὸ σύνθετο σουβλαράι. Ἴσως ἐδῶ δὲν ἔχουμε ὡς β' συνθ. τῆ λ. *ἀράγι ἀλλὰ τὸ βυζαντινὸν ρογί(ον): σουβλιὰ-ρόγι) σουβλιαρόι) σουβλαρόι καὶ μὲ ἀφομοίωση: σουβλαράι. Διαφορετικὰ θὰ περιέμενε κανεὶς κατὰ τά: λιδαραγός, μυζηθραραγός τὸ σύνθ. *σουβλαραγός. Ἡ ὑπόθεσὴ μας αὐτὴ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὴν ὑπαρξῆ συνθέτων τοῦ ἴδιου τύπου: ἀμμουδαρόγης ἢ, καὶ ἀμμουδαράγης³=γῆ ἀμμώδης. Ἀντιστοιχία ὑπάρχει ἐνδεχομένως καὶ στὸ σύνθ. λαδορόι=λαδικὸ καὶ λαδόρογο=ρογί γιὰ λάδι (Κύθηρα). Σύγκρ. πὸ κάτω τὶς λέξεις ρογός, ρογίον.

Κατὰ μαρτυρία τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ (ΙΑ), βλ. λ. ἀρραγός, ἡ λέξις αὐτὴ εἶναι ἀκόμη γνωστὴ ἀπὸ τὰ Ἀντικύθηρα, Ἡπειρο, Κάλυμνο (μὲ τὸν τύπο ἀραός), Κύθηρα καὶ Πελοπόννησο. Ἡ λ. ὅμως δὲν φαίνεται νὰ ἀνῆκε στὸ λεξιλόγιον τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τῆς Ἡπείρου. Σήμερα, πάντως, δὲν ἀκούγεται στὴν Ἡπειρο. Ὁ Ε. Μπόγκας⁴ καταγράφει στὸ λεξικὸν τοῦ τῆ λ. ἀραγός ἔχοντας ὡς μοναδικὴ πηγὴ τοῦ Π. Ἀραβαντινός⁵. Ὁ Ἀραβαντινὸς πάλι ὑποθέτουμε ὅτι συμπεριέλαβε στὸ γλωσσάριό του τὴ λέξι, ἐπειδὴ προφανῶς τὴν εἶχε συναντήσει στὸ ἔργο τοῦ Κ. Κρυστάλλη⁶. Ἡ ἀνακρίβεια αὐτῆ,

1. Τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ΙΑ) ἐτυμολογεῖ ἀπὸ τὸ ἀνθόγαλα καὶ ἀρραγός. Ὁ τύπος ὅμως ἀ(ν)θόγαλα δὲν εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τὴν Κρήτη. Ἐπειδὴ ἡ λ. *ἀνθογαλαραγός δὲν μαρτυρεῖται ἀπὸ κανένα ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος, εἶναι πὸ φυσικὸ νὰ θεωρήσουμε ὡς α' συνθ. τῆ λ. ἀθόγαλο, τό. Στὴν Κρήτη λέγεται καί: ἀθόγαλος, ὁ: ἀθογαλοαραγός) ἀθογαλαραγός. Σύγκρ. τὰ ποντιακὰ *ἀνθογαλοβάρελο καὶ *ἀνθογαλοκούρουπο.

2. Ὁ Γ. Μαυρακάκης (βλ. σ. 272, σημ. 2) γράφει ληδαρραγός. Σύγκρ. τὸ συνώνυμο ἀλιπούργι=«τροβαδάκι γιὰ ξερὰς ἐλιές». Βλ. Π. Βλαστοῦ, *Συνώνυμα καὶ συγγενικά. Τέχνες καὶ σύνεργα*, Ἀθήνα 1931 (Ἀνατύπ. Ἀθήνα 1976), σ. 287, βλ. λ. ταράκι.

3. Γ. Ε. Παγκάλου, *Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τῆς Κρήτης*, τόμοι 6 (Α-ΣΤ), Ἀθήναι 1955-1975, βλ. τόμ. 5, σ. 142.

4. Ε. Μπόγκας, *Τὰ γλωσσικὰ ιδιώματα τῆς Ἡπείρου*, τόμ. Α', Ἰωάννινα 1964, βλ. λ. ἀραγός.

5. Π. Ἀραβαντινοῦ, *Ἡπειρωτικὸν γλωσσάριον*, ἐν Ἀθήναις 1909, βλ. λ. ἀραγός.

6. Ὁ Κ. Κρυστάλλης (1868-1894) χρησιμοποιεῖ τῆ λ. ἀραγός στὰ ἐξῆς ποιήματά του (ἐκδ. Κ. Κρυστάλλης, *Ἔργα. Ποιήματα - Πεζά*, τόμ. 1-2, ἐν Ἀθήναις 1912): Τόμ. 2, σ. 40 (Τὸ φίλημα): ἀπαράτῳ πὸ ραβδί κρεμάῳ τὸν ἀραγὸ μου/τὴν κόρη ἀράζῳ ὃχ τὰ μαλλιά καὶ τὴν φιλῶ ὅς τὰ χεῖλια. 2, σ. 43 (Ὁ σκάρος): ἄλλος (=πιστικὸς) γιὰ τράστον, γιὰ ἀραγὸ/μαδάει προβιὰν καινούργια. 2, σ. 47 (Ὁ ἐτοιμοθάνατος βοσκός): Μαζί μου, μέσ' ὅς τὸ μῆμα μου/καὶ τὸ κανί μου βάλτε,/τὸ πλουμιστό μου τὸ κανί,/τὸν ὄμορφο ἀραγὸ μου. Σύγκρ. 2, σ. 82. Στὸ δεῦτερο τόμο τῶν «Ἀπάντων» τοῦ ὁ Κρυστάλλης δίνει τὸ ἐρμῆνευμα: «ἀραγός, ὁ δερμάτινος τρουβάς ἢ τράστα τῶν πιστικῶν, λέγεται καὶ δραγατσίκια». Πιστεύουμε ὅτι ὁ Κρυστάλλης, πὸ ἐδειχνε, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἰδιαίτερη προτίμησιν στὶς ιδιωματικὰς λέξεις, γνώριζε τῆ λ. ἀραγός ἀπὸ τὴν κρητικὴν διάλεκτον καὶ θεώρησε σκόπιμον νὰ τὴν χρησιμοποιοῖ σὲ μερικὰ ποιήματά του. Εἶναι μάλιστα χαρακτηριστικὸν τὸ γεγονός ὅτι στὸ παράδειγμα 2, σ. 43, ἔ.ἀ., ὁ ποιητὴς χρησιμοποιοῖ τῆ λ. ἀραγός δίπλα στὴν ἀρκετὰ διαδεδομένη στὴν Ἡπειρον συνώνυμη λέξι τράστος.

ὅτι ἡ λ. ἄραγός εἶναι δῆθεν καὶ ἠπειρωτική, ἐπαναλαμβάνεται στὸ λεξικὸ τῆς κρητικῆς διαλέκτου τοῦ Γ. Παγκάλου¹ καὶ στὸ πρόσφατο δημοσίευμα τοῦ Ἐ. Κ. Πλατάκη². Ἡ λ. ἄραγός δὲν εἶναι γνωστὴ οὔτε ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο. Ὁ συντάκτης τοῦ σχετικοῦ λήμματος τοῦ ΙΑ στηρίχτηκε στὴ συλλογὴ τοῦ Μ. Λελέκου³, στὴν ὁποία παρατίθεται ἓνα κρητικὸ ἄσμα (βλ. σ. 273, σημ. 4), ποὺ περιέχει τὴ λ. ἄραγός. Ἐπειδὴ ὁ συλλογέας τοῦ ὑλικοῦ —ὁ ὁποῖος ἔχει ἐπικριθεῖ γιὰ τὸ ἀμέθοδο τῆς συλλογῆς του— ἦταν πελοποννήσιος, δὲν σημαίνει ὅτι καὶ ἡ λέξη ἄραγός εἶναι πελοποννησιακὴ!

Ὁ καθορισμὸς τῆς γεωγραφικῆς διαδόσεως τῆς λ. ἄραγός ἔχει μεγάλη σημασία γιὰ τὴν ἑρμηνεία της, ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια τῆς μελέτης αὐτῆς.

Γιὰ νὰ ἐννοήσουμε καλύτερα τὴ σηματολογικὴ ἐξέλιξη τῆς λέξεως ἄραγός πρέπει νὰ τὴ δοῦμε μέσα στὸ εὐρύτερο σηματολογικὸ πεδίο ὅπου ἀνήκει μαζί μὲ ἄλλες «συνώνυμες» λέξεις⁴.

Ἡ λ. ἄραγός ἀποτελεῖ, ὅπως εἶδαμε, χαρακτηριστικὴ λέξη τῆς κρητικῆς διαλέκτου. Ἡ διαδεδομένη ὅμως σὲ ὀλόκληρο τὸν ἑλληνικὸ χῶρο λ. ἄσκι βρισκόταν —καὶ βρίσκεται— στὴν Κρήτη σὲ μεγαλύτερη χρῆση, ὅπως δείχνουν καὶ τὰ πολλὰ σύνθετα ποὺ ἔχουν ὡς α' συνθετικὸ τὴ λ. ἄσκι, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦνται μόνον ἀπὸ τὴ Μεγαλὸνησο : ἄσκιουρος, ἄσκιξυλο, ἄσκιπιρος, ἄσκιόφτης, ἄσκιόσκι, καθὼς καὶ τὸ ρῆμα ἄσκιάζω (βλ. τὰ λήμματα αὐτὰ στὸ ΙΑ).

Ἡ λ. ἄσκι καλύπτει πολλὰς περιοχὰς χρήσεως τῆς λ. ἄραγός καὶ μὲ τίς σημασίες ποὺ παρουσιάζει ὡς ἀπλὴ λέξη ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ δυνατότητα σχηματισμοῦ συνθέτων τοῦ τύπου : κρασάσκι, κρασασκίπουλο, κρασασκός (Μύκονος), λαδάσκι, μελάσκι, νεράσκι, στραφυλάσκι (Νάξος), τουλουμάσκι (Νάξος). Σύνγκρ. ἄσκι, ἄσκιουλο, ἄσκιος, ἄσκιδι, ἄσκουλα, ἄσκουλάκι, ἄσκουλι, βουβαλόδεσμα, βουβαλόπετσα, βουβαλοπέτσι, βουβαλοπροβιά, βουβαλοτόμαρο, βουβαλοτούλουμο, βουτσι, γεντέκι (βλ. ΙΑ, σημασία Β 2), θελάκι,

1. Γ. Παγκάλου, ἔ.ἀ., τόμ. 5, σ. 191 σημ. 1.

2. Ἐ. Κ. Πλατάκη, Τὸ ἑτυμο τῆς λέξεως ἄραγός, ἔ.ἀ., σ. 215 σημ. 1.

3. Μ. Λελέκου, Ἐπιδόρπιον, ἐν Ἀθήναις 1888, τόμ. Α', μέρος Α', σ. 181 (Βουκολικά) : Τὸν καιρὸ τῆς Βενετιᾶς/... βάλλω 'ς τὸ καλάθι γάλα/ καὶ 'ς τὸν ἀραγὸ κοντάλια.

4. Ἡ λ. «συνώνυμα» χρησιμοποιεῖται ἐδῶ μὲ ἐντελῶς συμβατικὴ ἔννοια. Βλ. Γ. Μπαμπινιώτη, Θεωρητικὴ γλωσσολογία, Ἀθήνα 1980, σ. 103 : «... πραγματικὴ σύμπτωσι τῶν σημασιῶν δύο λέξεων (σημείων) δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξη. Μιὰ τέτοια σύμπτωσι (ὁμωνυμία) θὰ σήμαινε πλήρη ταύτισι δύο λέξεων τόσο στὴν γνωστικὴ ὅσο καὶ στὴν βιωματικὴ πλευρὰ τῆς σημασίας κι ἀκόμη δυνατότητα χρησιμοποιήσεως τῆς μιᾶς ἀντὶ τῆς ἄλλης σὲ ὅλα τὰ δυνατὰ περιβάλλοντα (χρήσεις). Κάτι τέτοιο ὅμως δὲν συμβαίνει στὴν πρᾶξι ἢ συμβαίνει σπανιότατα...».

θυλάκι (φυλάτσι), θυλακούρα, θυλακούρι¹, ματαράς², περλογιή³, τουλούμι, τουλουμάκι κ.ά.

Ἐνάλογα μὲ τὴ σημασία πού παρουσιάζει ἡ λ. ἀραγός ὑπάρχουν οἱ ἐξῆς ἀντιστοιχίες συνωνύμων λέξεων:

1. Ἄραγός=ἀσκι γιὰ γάλα ἢ τυρί: γαλόδεσμα (Θεσσαλία), δερμάτι, μαστέλο(ς), μoustιά, μυζήθοροσακούλα, τάλαρος, τυροβόλι⁴, τυρολόγι - τυρολόγος (Ἡπειρος, Θεσσαλία Μαθράκι, Πελοπόννησος, Στερεὰ Ἑλλάδα).
2. Ἄραγός=«πήρα πειμένων, κυνηγῶν» κ.ά.: ταγάρι⁵, ταγαρτζικά⁶, ντορ-

1. Βλ. Γ. Δ. Ζευγώλη, Ποιμενικά τῆς Ὀρεινῆς Νάξου, *Λαογραφία* 15(1953), σ. 100 καὶ σημ. 3.

2. Ὁ ματαράς (<τουρκ. *matarā*) εἶναι δερμάτινο ἀσκι ποῦ χρησίμευε κυρίως γιὰ τὴ μεταφορὰ νεροῦ ἢ κρασιοῦ. Σπανιότερα μεταφερόταν μὲ αὐτὸν γάλα ἢ λάδι. Σὲ μερικὲς περιοχὲς τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας ὀνόμαζαν ἔτσι τὸ «παγούρι». Ἡ λ. μᾶς εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὴν Εὐβοία, Ἡπειρο, Θεσσαλία, Λευκάδα, Μακεδονία, Στερεὰ Ἑλλάδα κ.ά.

3. Βλ. Γ. Ν. Χατζιδάκι, *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι*, Α', σ. 614: «περλογιή, ὅπερ ἐν Χίῳ=ἀσκός, ἐν Ἰκάρῳ δὲ=ἀγγεῖον ἐκ κολοκύνθης πρὸς ἀντλησιν οἴνου». Σύγκρ. Στ. Βίου, *Χιακαὶ παραδόσεις*, *Λαογραφία* 9(1926), σ. 220 καὶ 221: «περλοῦ καὶ περλόι». Ὑποκορ. *περλογοῦδι* τὸ (ΑΙΑ).

4. Τυροβόλι (τυρ' βόλι) λέγεται στὴν Καλοσκοπὴ Στερεᾶς Ἑλλάδος (βλ. Χφ. 456, σ. 39 ΑΙΑ) ἀὸ μικρὸς ἀσκός ἐξ ἐρίφου ἢ ἀρνίου ἀρτιγεννήτου, χρησιμοποιοῦμενος ὡς πρόχειρος θήκη τυροῦ, τὸν ὁποῖον ὁ βοσκὸς λαμβάνει μαζί του τὴν πρωίαν διὰ νὰ γευματίσῃ». Βλ. καὶ σ. 289 σημ. 6.

5. Βλ. Π. Α. Φουρίκη, Ταγάριον-ταγάρι-ταγαρτζικά, *Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον* 6 (1923), σσ. 416-422. Ὁ Φουρίκης ὑποστηρίζει ὅτι ἡ λ. ταγάρι εἶναι μεσαιωνικὴ (βλ. Κ. Πορφυρογέν., Ἐκθ. Βασιλ. τάξεως 1, 69, 15, ἔκδ. Βόννης). Ἡ ἔτυμολογία τοῦ Μ. Φιλήντα (*Γλωσσονομία καὶ γλωσσολογία ἑλληνική*, 3 τόμ., Ἀθήναι 1927, τόμ. 1, σ. 221 καὶ 2, σ.138) ἀπὸ τὸ ταγάρι, ὑποκορ. τοῦ τάργα(ἰταλ. *targa*, τὴν ὁποία δέχεται καὶ ὁ Ε. Σκουβαρᾶς (βλ. σ. 280, σημ. 2, σ. 35), δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ὀρθή. Τὴν ἀποψη τοῦ Φουρίκη ἐπιδοκιμαζέει ὁ P. Georgiadis, *Die lautlichen Veränderungen der türkischen Lehnwörter im Griechischen*, München 1974, σ. 192 ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει ὅτι τὰ τουρκικὰ *dağar* καὶ *dağarcik* εἶναι ἑλληνικῆς προελεύσεως. Ὁ Sinor, *American Studies in Altaic Linguistics*, 1962 (πληροφορία ποῦ παραθέτει ὁ P. Georgiadis) ἐρμηνεύει τὸ τουρκ. *dağar* ὡς τουρκομογγολικὸ, παραθέτοντας παραδείγματα ἀπὸ διάφορες ἀλταϊκὲς γλῶσσες, εἶναι ὅμως φανερὸ ὅτι ὁ Sinor ἀγνοοῦσε τὰ ἑλληνικὰ δεδομένα. Καὶ ὁ G. Rohlfs, *Etymologisches Wörterbuch der Unteritalienischen Gräzität*, Tübingen 1964, βλ. λ. *ταγάριον, ὑποστηρίζει: Jedenfalls aus einer orientalischen Sprache. Σύγκρ. Sir Gerard Clauson, *An etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford 1972, σ. 471. G. Doerfer, *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*, τόμ. 2, Wiesbaden 1965, σσ. 512-519. (Οἱ δύο τελευταῖες βιβλιογραφικὲς πληροφορίες ὀφείλονται στὸν συνάδελφο Κ. Καραποτόσογλου, τὸν ὁποῖο καὶ εὐχαριστῶ). Βλ. καὶ Κ. Καραποτόσογλου, Δυσετυμολόγητες ποντιακὲς λέξεις, *Ἀρχεῖον Πόντου* 37(1982), σσ. 237-238.

6. Ἡ λ. ταγαρτζικά, τουρκ. *dagarçik*, ἑλλην. ταγάριον εἶναι διαδεδομένη σὲ ὅλοκληρη σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἔτυμολογία τοῦ Στ. Α. Ξανθοῦδιδη, Ποιμενικά Κρήτης, ἔ.ἀ., σ. 308=*Μελετήματα*, σ. 381, ἀπὸ τὸ βυζαντ. ταρκάσιον δὲν εἶναι ὀρθή. Σύγκρ. Ε.

βάς (τορβάς, ντουρβάς, ντρουβάς, τουρβάς, ντουρβάς κ. ἄ.), βούργια¹, βουρ-
γιάλι, βουργίδι, τράστο², ντάσκα³, ντάργα⁴, σακαδέλο⁵, κασταριά, ἀργουδέλι
(βλ. ΙΑ), ἀλιπούγγι (βλ. σ. 274, σημ. 2) καὶ τζαγκαρεντικό⁶.

Μπόγκα, *Τουρκικὲς λέξεις σὲ παλιότερα ἑλληνικὰ κείμενα*, Ἀθήναι 1958, σσ.21-22. (λ. δα-
βουρτζίκα). Ἡ λ. ταγαρτζίκα ἔχει ὑποστεί πολλές φωνητικὲς ἀλλοιώσεις. Ἀκολουθεῖ ἀ-
ναγραφή μερικῶν τύπων μὲ βάση τὰ δελτία ποὺ ὑπάρχουν στὸ ΑΙΑ: νταγαρτζίκα, ντα-
γαρτζίκι καὶ νταγαρτζίκι (Κρήτη), ντραγατσίκα - ντραγατζίκα - τραγατσίκα - τραγαζίκα
(Πελοπόν.), δραγατσίκα (Μακεδ.), δραγαζίκα (Θεσσαλία), ταρκαζίκα (Κεφαλλ.), τα-
γριντζίκα (Βούρβουρα Κυνοῦρ.), ντραβετζίκα - ντραβζίκα, ντραβτζίκα, ντραβουζίκα,
ντραβουτζίκα, ντραβιτζίκα (ντραβιτζίκα, Εὐβοία), δαβουρτζίκα, τραβουτζίκα, (Ἡπειρος,
Θράκη), ταβουρτζίκα - νταβουρτζίκα (Μέγαρα, Κορινθία), ταγριτζίκα (Λεξ. Περίδη),
κακαρτζίκα (Κύθηρα), νταγάρτσα (Μισθὶ Καππαδ.) κ. ἄ.

Ἡ λ. ταγαρτζίκα παρουσιάζει ὅλες σχεδὸν τίς σημασίες ποὺ ἔχει καὶ ἡ λ. ἀραγός.
Στὴν Κρήτη (βλ. Γ. Παγιάλου, ἔ.ἀ., 2, σσ. 298-299) νταγαρτζίκι λέγεται ἡ «πομμενικὴ πήρα
ἐκ κναφέντος δέρματος ἐριφίου στὴν ὁποία ὁ βοσκὸς φυλάσσει διάφορα πράγματα χρήσιμα
καὶ κυρίως τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς διόρθωσιν τῶν ὑποδημάτων του, τὰ λεγόμενα τζαγκαρικά
καὶ ὁ κυνηγὸς τὰ κυνηγετικά του ἐφόδια καὶ τὰ θηράματα». Ἡ ταγαρτζίκα εἶναι μικρὸς
σάκκος ἀπὸ ὀλόκληρο «τομάρι» μικροῦ ἀρνιοῦ ἢ κατσικιοῦ στὸν ὁποῖον ἔβαζαν οἱ βοσκοὶ
τὸ ψωμί, τὸ φαγητὸ καὶ τὰ ρούχα τους. Ἀνοιγόκλεινε μὲ σκοινί, ὅπως ὁ ἀραγός. Στὴ Στε-
ρεὰ Ἑλλάδα (Γρανίτσα, Χφ. 672, σ. 212 ΑΙΑ) ἔβαζαν στὴν ταγαρτζίκα τὸν καπνὸ γιὰ νὰ
διατηρεῖται δροσερός. Σὲ ἄλλα μέρη, ὅπως λ.χ. στὴν Εὐβοία (Στρόπωνες, Χφ. 513, σ. 49
ΑΙΑ), ἔβαζαν κρέας. Στὴν Ἡπειρο ταγαρτζίκα λεγόταν τὸ σακκίδιο τῶν ζητιάνων (σύγκρ.
Καππαδ. (Μισθί), Χφ. 826, σ. 110 ΑΙΑ: γαγατζήδες καὶ νταγατζήδοι = οἱ ζητιάνοι). Στὴν
Κάρπαθο (βλ. Ἐ. Μανωλακάκη, *Καρπαθιακά*, ἐν Ἀθήναις 1896, σ. 182) ἀργαζούκι λεγό-
ταν «τὸ δερμάτινον ἢ μάλλινον σακκίδιον ἐν ᾧ ἐμβάλλουσι τὰ πυροβολικά». Βλ. καὶ Μ. Γ.
Μιχαηλίδου-Νουάρου, *Λεξικὸν τῆς Καρπαθιακῆς διαλέκτου*, Ἀθήναι 1972, σ. 68.

Ἡ λ. ταγαρτζίκα ἐνσωματώθηκε στὸ ἑλληνικὸ λεξιλόγιον, ὅπως δείχνουν καὶ τὰ σύν-
θετα: ταγαρτζικιάρης (: ντραγατσ'κιάρης) = ἄνθρωπος ποὺ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ «ντραγατσί-
κα», τὸ φαγητὸ, ἄνθρωπος δηλ. χωρὶς ἰδανικά (Μακεδ. (Δεσκάτη), Χφ. 1124, σ. 48 ΑΙΑ),
ταγαρτζικόφλουρος = ὁ πολὺ πλούσιος (Μακεδ. (Καστοριά), Χφ. 537, σ. 24 ΑΙΑ) καὶ ρῆμα
ταγαρτζικώνω = τοποθετῶ στὴν ταγαρτζίκα καὶ μτφ. στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα (Κλώνιον, Χφ.
526, σ. 81 ΑΙΑ): φουσκώνω, παραχορταίνω. Ἡ λ. μαρτυρεῖται καὶ ὡς τοπωνύμιον (*Τα-
καζίκι* στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, Τριχωνία) καὶ ὡς παρωνύμιον (*ταγαρτζίκης*) στὴ Μικρὰ Πα-
λούκοβα Ναυπακτίας (σημ. Λεύκα).

1. Σύγκρ. τὰ συνώνυμα: βουργιοβάσταγα καὶ ἀραγοῦ βαστάγια.

2. Ἡ λ. τάστρο(βυζ. τάμιστρον (καὶ ἀπ' αὐτὸ ἀρωμουν. *tastru*, ρουμαν. *traistă*,
ἀλβαν. *trastë*, πολων. *tajstra*, βλ. καὶ G. Rohlf's, ἔ.ἀ., βλ. λ. τάμιστρον) εἶναι γνωστὴ
ἀπὸ τὴν Εὐβοία, Ἡπειρο, Πελοπόννησο, Στερεὰ Ἑλλάδα, κ. ἄ. Ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο
μᾶς εἶναι γνωστὰ τὰ ὑποκορ. *τραστάκι*, *τραστούλι* καὶ μεγεθ. *τράσταρος*, *τραστάρα*, *θεό-
τραστο* (βλ. Χφ. 646, σ. 70 ΑΙΑ). Στὴ Δημητσάνα Γορτυνίας (*Λαογραφία* 5 (1915), σ. 617)
τράστο καὶ *τράστο* λέγεται «ἡ πήρα τοῦ ἐπαίτου». Βλ. καὶ G. Meyer, Tornister, *Indo-
germanische Forschungen* 2 (1893), σ. 441 κ.έ. W. Meyer-Lübke, *Romanisches Ety-
mologisches Wörterbuch*, Heidelberg ³1935, 8528.

3. Ὁ Ἰ. Ν. Ζωγραφάκης, *Γλωσσάριον τῆς λαλιᾶς τῶν Κρητῶν*, ἐν Μαραθῶνι
1887, σ. 271 (τὸ χειρόγραφο βρίσκεται στὸ ΑΙΑ, Φιλολογ. Σύλλογος Κων/λεως, ἀριθμ.

3. Ἐραγός=«κάδος (δερμάτινος)» (Κάλυμνος): ἀγκλιά, ἀνάσερμα, ἀνασυρ-
τάρι, ἀνασυρταράκι, ἀνασυρτήρι, ἀνασυρτός, ἀρκατοῦ (βλ. ΙΑ, λ. ἀργάτης,
σημασ. 14), ἀσκοδάβλα, γέμωστρο, κάδος⁷, κουβάς, κουρμπάς, λάζα,
μπουλιός⁸, σακάς⁹, σίκλα¹⁰, σίκλος, σικλί, κ.ἄ. Σύγκρ. τοὺς ναυτικoὺς ὄρους
ἀντλία καὶ γεροδέλι.
4. Ἐραγός=«πήλινο ἀγγεῖο» (Κύθηρα): ἀρμεγάρι, ἀρμεγάς, *ἀρμεγι, *ἀρ-
μεγιός, ἀρμεγολόγος, ἀρμεγός, ἀρμεγώνας, ἀρμεγώνι, ἀρμεχτερό, ἀρμε-
χτήρι. Σύγκρ. βεδούρα, βεδούρι, βεδουρίτσα, βουτσέλι, κάβανος¹¹, καβα-
νάς¹², καβανόζι¹³, καρδάρα, καρδάρι, κούμνα (κουμνί, κουμνάκι), πιινάτα,
ραγούδα¹⁴ καὶ ραγούδι (ΙΑ, βλ. λ. ἀρραγούδι).

εἰσαγ. 4154) μᾶς πληροφορεῖ ὅτι στὴν Κρήτη ἡ ντάσκα (ἰταλ. *tasca*=τόσπη, σάκκος) ἦταν
«σάκκα, συνήθως ἐκ δέρματος καὶ χρήσιμος πρὸς φύλαξιν τῶν πρὸς ἐπιδιόρθωσιν τῶν ὑ-
ποδημάτων χρειωδῶν», ἦταν ἐπομένως συνώνυμη μὲ τὴ λ. ἀραγός. Ἐπὶ τὸ ΑΙΑ ἔχουμε
τις πληροφορίες: Πελοπόν. (Ἀχαΐα), Χφ. 936, σ. 33: «μικρὸς σάκκος τῶν μαθητῶν πρὸς
φύλαξιν τῶν βιβλίων, ὑποκορ. ντασκάκι», καὶ Στερεὰ Ἑλλάδα (Εὐρυτανία), Χφ. 1096, σ.
23: «δερμάτινη τσάντα μὲ χρήματα».

4. Βλ. Γ. Ν. Ζωγραφάκη, Δημοτικὰ ἀνάλεκτα τοῦ χωρίου Ρωγδιᾶς τῆς Κρήτης,
Ἔν ἑν Κων/λει Φιλολογ. Σύλλογος, Ζωγράφειος Ἐργῶν 2 (1896), σ. 83.

5. Σύγκρ. Στ. Ἀ. Ξανθοῦδιδη, Ποιμενικὰ Κρήτης, ἔ.ἄ., σ. 313=Μελετήματα, σ. 386.

6. Ἡ λέξις εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὴν Κρήτη καὶ σημαίνει «μικρὴ θήκη σὰν τσαντάκι,
στὴν ὁποία ὁ βοσκὸς βάζει τὰ ἐργαλεῖα τῆς τζαγκαρικῆς, ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἐπιδιόρθωση
τῶν στιβακῶν του». Μὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς σημασία χρησιμοποιεῖται ἡ λ. ἀράι.

7. Βλ. Ch. Symeonidis, *Der Vokalismus der griechischen Lehnwörter im
Türkischen*, Thessaloniki 1976, σ. 56, καὶ σ. 33: καδι)τουρκ. *kadi*.

8. Βλ. Κ.Π. Κασσιμάτη, Λαογραφικὰ σύλλεκτα ἐξ Ἰου, *Λαογραφία* 2 (1910), σ. 634:
«μπουλιός=ἀντητήριον, κάδος, ὅταν εἶναι ἐκ ξύλου, ὅταν δ' ἐκ μετάλλου λέγεται σίγλα...».

9. Ἰδ. Παπαρηγοράκη, *Συλλογὴ ξενογλώσσων λέξεων τῆς ὀμιλουμένης ἐν Κρή-
τη*, ἐν Χανίοις 1952, σ. 114: «σακάς, ὁ: ἔτσι ἐλέγοντο ἄλλοτε οἱ δι' ἄσκῶν ἐπὶ τῆς ράχεώς
τῶν προμηθεύοντες νερό ἐπὶ πληρωμῆς». Σύγκρ. τουρκ. *saka* (=νεροκουβαλητής). Βλ.
καὶ Χφ. 689Α, σ. 153 ΑΙΑ (Δαρδαν., Ν. Λάμψακος Εὐβοίας).

10. Σύγκρ. Ch. Symeonidis, ἔ.ἄ., σ. 37. Βλ. καὶ Κ. Α. Παπαχρίστου, Νεοελληνικὰ
ἐτυμολογικά, *Βυζαντινά* 8 (1976), σ. 330.

11. Κάβανος λέγεται στὴ Μακεδονία (Καταφύγι, Χφ. 969, σ. 15 ΑΙΑ) τὸ πήλινο
δοχεῖο: «Βάλι στοὺν κάβανου τοῦ γάλα».

12. Στὴν Τήλο (Χφ. 724, σ. 79 ΑΙΑ) λέγεται ἔτσι τὸ μεγάλο σταμνί.

13. Βλ. Ch. Symeonidis, ἔ.ἄ., σ. 32 καὶ 88: ΝΕ κάβανος (: variante von γάβανο)
τουρκ. *kavanoz*. Τοῦ ἰδίου, *Balkan Studies* 14 (1973), σ. 175. Τὸ καβανόζι εἶναι «ἀγ-
γεῖο πήλινο πρὸς συντήρησιν μέλιτος, τυροῦ κ.τ.τ.» (Σίφνος). Στὴ Μακεδονία καβα-
νόζα λέγεται «τὸ μεγάλο χωματένιο πιάτο».

14. Ὁ Κ. Ἄμαντος, Συμβολὴ εἰς τὸ χιακὸν γλωσσάριον (ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βον
τεῦχος τῶν *Χιακῶν Χρονικῶν*), ἐν Ἀθήναις 1926, σ. 58, ἀναφέρει ὅτι ἡ λ. ραγούδα=«δο-
χεῖο πήλινο ἐπίμηχες ἄνευ ὠτων» σημαίνει μεταφορικὰ καὶ τὴν κεφαλή: Φρ. «Θὰ σοῦ
σπάσω τὴ ραγούδα σου». Τὴν ἴδια ἀκριβῶς σημασιολογικὴ ἐξέλιξις βλέπουμε ὅτι παρουσιάζει
καὶ ἡ λ. βεδούρα. Σημαίνει «καρδάρι» καὶ «κεφάλι». Μέγαρα: «Τσεῖνα τὰ βγάνει ἡ

Πολλὰ ἀπὸ τὰ συνώνυμα ποῦ ἐνδεικτικὰ παραθέσαμε καλύπτουν μερικὲς μόνο σημασίες τῆς λ. ἀραγός. Ἀπὸ τὴν ἔρευνα τῶν συνωνύμων αὐτῶν λέξεων σὲ σύγκριση μὲ τὴ γεωγραφικὴ ἐξάπλωση τῆς λ. ἀραγός προκύπτει ὅτι ἡ πρώτη σημασία τῆς λ. ἦταν «μικρὸς ἄσκός, στὸν ὅποιο ἔβαζαν οἱ βοσκοὶ γάλα, μυζήθρα ἢ τυρί». Ἡ σημασία αὐτὴ κυριαρχεῖ μέχρι σήμερα στὴ Δυτικὴ Κρήτη, στὴν ὁποία καὶ ἐμφανίστηκε, πιστεύουμε, γιὰ πρώτη φορὰ ἡ λέξη μὲ τὴν παραπάνω σημασία. Ἡ ἴδια σημασία μᾶς εἶναι γνωστὴ μόνο ἀπὸ τὰ Κύθηρα καὶ Ἀντικύθηρα, νησιά ποῦ βρισκόνταν σὲ στενὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν Κρήτη, ἰδιαίτερα μὲ τὴ Δυτικὴ. Ἔτσι ἐρμηνεύονται καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ κοινὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα ποῦ παρουσιάζουν τὰ δύο αὐτὰ νησιά μὲ τὴ Μεγαλόνησο. Ἡ σημασία «πήρα ποιμένων, κυνηγῶν» κ.ἄ. εἶναι δευτερογενῆς καὶ ἦταν διαδεδομένη καὶ στὴν Ἀνατολικὴ Κρήτη. Ἡ εὐρύτερη σημασία τοῦ ἄσκοῦ γιὰ κρασί, στράφυλα, μέλι, λάδι ἢ νερὸ ποῦ ἀπόκτησε ἡ λ. ἀραγός εἶναι νομίζουμε εὐεξήγητη. Οἱ ἄλλες δύο σημασίες ἀναπτύχθηκαν ἔξω ἀπὸ τὴν Κρήτη: Ἡ σημασία «κάδος (δερμάτινος) γιὰ ἀντλησὴ νεροῦ» εἶναι γνωστὴ μόνο ἀπὸ τὴν Κάλυμνο, ἐνῶ ἡ σημασία «ἀγγεῖο πήλινο στὸ ὅποιο ἀρμέγουν καὶ μεταφέρουν τὸ γάλα» εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὰ Κύθηρα καὶ ἐρμηνεύεται εὐκόλα ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ σημασία τῆς λέξεως.

Μέχρι τώρα ἔγιναν οἱ ἐξῆς προσπάθειες γιὰ τὴν ἑτυμολογία τῆς λέξεως ἀραγός:

Ἄ Γ. Χατζιδάκις ἑτυμολόγησε τὴ λέξη «ἐκ τοῦ ἀρραγῆς, ἐδήλου δὲ κατ' ἀρχὰς τὸν ἄσκον ὅστις οὐδεμίαν ἔχει ραγὴν...», ἔγραψε ἐπομένως σύμφωνα μὲ τὴν ἑτυμολογία αὐτὴ: ἀρραγός¹. Τὴ γνώμη τοῦ Χατζιδάκι δέχεται ὡς ὀρθὴ τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ὁ Στ. Ξανθοῦδίδης (βλ. σ. 272, σημ. 2) συμφωνεῖ μὲ τὴν ἑτυμολογία τοῦ Χατζιδάκι, ὅπως καὶ ὁ Ν. Ἀνδριώτης (βλ. Λεξικὸ τῶν ἀρχαῖσμων, ἔ.ἄ., βλ. λ.), ὁ ὅποιος δὲν εἶχε ἴσως τὸν καιρὸ νὰ ἐπεξεργαστεῖ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία —πράγμα εὐνόητο, ἀν λάβει κανεὶς ὑπόψη του τὸ πλῆθος τῶν ἀρχαῖσμων ποῦ μᾶς προσέφερε— γιὰ τὴ διαφορετικὰ δὲν θὰ δεχόταν τὴν ἑτυμολογία αὐτὴ, ποῦ ἀφίνει ἀνερμήνευτα πολλά, ἰδιαίτερα σημασιολογικά, προβλήματα. Ὁ Μ. Φιλήντας², ποῦ κατὰ κανόνα ἐπικρίνει τίς ἑτυμολογίες τοῦ Χατζιδάκι —τίς περισσότερες φορὲς χωρὶς

βέβαια σου=αὐτὰ εἶναι τῆς φαντασίας σου» (ΙΑ, βλ. λ.). Βλ. καὶ Ν. Π. Ἀνδριώτη, *Παράλληλοι σημασιολογικαὶ ἐξελίξεις εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ εἰς ἄλλας γλώσσας*, Θεσσαλονίκη 1960, σ. 78.

1. Γ. Χατζιδάκι, *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν* 7 (1910 - 11), σ. 54· *MNE* 1, σ. 342 καὶ 2, σ. 10: «ἀρραγῆς-ἀρραγός-ἀρρά(γ)ι καὶ σύνθ. σουβλαράϊ». Σύγκρ. *Ἀθηνᾶ* 29 (1917), σ. 215 καὶ *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι*, τόμ. Α', ἔ.ἄ., σσ. 204, 421, 422.

2. Μ. Φιλήντα, *Γλωσσογνωσία καὶ γλωσσογραφία ἑλληνική*, ἔ.ἄ., τόμ. Α', σ. 49

νά έχει δίκιο— δέχεται, ἔμμεσα τουλάχιστο, ὡς ὀρθή τὴν ἔτυμολογία: ἀρραγής - ἀρραγός. Ὁ Π. Ἀραβαντινός, ἀντίθετα, δέχεται τὴν ἴδια ἔτυμολογία μὲ ἐπιφύλαξη (βλ. σ. 274, σημ. 5). Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ Ἰ. Θ. Κακριδῆς στὶς «Λεξικογραφικὲς συμβολές» του¹, μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ οὐσιώδεις κριτικὲς ποὺ ἔγιναν γιὰ τὸ Ἱστορικὸ Λεξικό, παρέχει ὡς νέα λέξη, ἄγνωστη στὸ Λεξικὸ τῆς Ἀκαδημίας, τὴ λ. ἀραγός, χωρὶς φυσικὰ μὲ τὸ δίκιο του νὰ ὑποπτευθεῖ ὅτι ἡ λέξη ὑπάρχει στὸ ΙΑ, ἀλλὰ λημματογραφεῖται σύμφωνα μὲ τὴν ἔτυμολογία τοῦ Γ. Χατζιδάκι μὲ ρρ: ἀρραγός.

Πρῶτος ὁ Β. Σκουβαράς² χαρακτήρισε τὴν ἔτυμολογία τοῦ Γ. Χατζιδάκι «ἐξεζητημένην καὶ λίαν ἀπίθανον», γιατί, ἂν τὸ ἀρχαῖο ἐπίθετο ἀρραγής, -ὸς σωζόταν στὴ δημοτικὴ καὶ μάλιστα οὐσιαστικοποιημένο, θὰ ἔπρεπε νὰ κυριολεκτηθεῖ γιὰ πράγμα ἢ ἀντικείμενο πιὸ εὐχρηστο καὶ ὄχι εἰδικὰ γιὰ τὴ μικρὴ δερμάτινη ποιμενικὴ ἢ κυνηγετικὴ «πήρα». Τὸ «ἀρραγές» ὡς ἰδιότητα ὑπάρχει σὲ πολλὰ ἄλλα γνωστότερα ἀντικείμενα καὶ οὐσιαστικὰ καὶ φαινομενικὰ πιὸ ἀρραγῆ ἀπὸ τὴν «πήρα», στὰ ὁποῖα θὰ μποροῦσε νὰ προσάψει τὸ ἐπίθετο ὁ ὀνοματοθέτης λαός. Ὁ Σκουβαράς ὕστερα ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις αὐτὲς προτείνει δική του ἔτυμολογία: «targa ἰταλ. σημαίνει τὴν μικρὰν δερματίνην ἀσπίδα, ἐξ αὐτοῦ δὲ δι' ἀνομοιώσεως προῆλθε τὸ νεοελληνικὸ ταγ-άρι... Ἡδύνατο ὁμως καὶ δι' ἄλλης ὑποκοριστικῆς καταλήξεως νὰ σχηματισθῆ ἢ λ. τάργα, διὰ τῆς -οῦδι: τάργα - *ταργούδι (τό). Πβ. λαγός-λαγούδι, κοπέλλα-κοπελλούδι κ.ά. Ὁ τύπος *ταργούδι ἀναπτύξει τοῦ συνοδίτου φθόγγου ι ἐν τῷ συμπλέγματι ὕγροῦ σὺν ἀφώνῳ, ἐγένετο *ταριγούδι, ἐξακολουθητικῆ δὲ ἀφομοίωσει *ταραγούδι. Νομισθέντος εἶτα τοῦ ἀρχικοῦ τ ὡς ἄρθρου οὐδετέρου καὶ ἀποκοπέντος, βαίνομεν πρὸς τὸν τύπον ἀραγούδι. Ἀφαιρέσει τῆς ὑποκοριστικῆς καταλήξεως ἔχομεν τὸν μεμαρτυρημένον τύπον ἀρράγι τό, ὅστις κατὰ τὸ συγγενὲς καὶ παρὰ τοῖς ποιμέσι κοινολεκτούμενον ἀρμεγός ὁ, ἐγένετο ἀραγός ὁ».

Τὴν ἔτυμολογία τοῦ Β. Σκουβαρά, τὴν ὁποία δέχεται ὡς ὀρθή ὁ Γ. Ε. Πάγκαλος στὸ λεξικὸ τῆς κρητικῆς διαλέκτου³, τὴν ἀπορρίπτει —ὅπως καὶ τὴν ἔτυμολογία τοῦ Γ. Χατζιδάκι γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀναφέρει ὁ Β. Σκουβαράς— ὁ Ἐ. Κ. Πλατάκης, ἔ.ά., μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι «μπορεῖ νὰ εἶναι γλωσσολογικὰ δυνατοὶ οἱ ἀλλεπάλληλοι σχηματισμοί, ὥστε νὰ φθάσουμε στὸν τύπο ἀραγός, ἀλλὰ εἶναι ἀπίθανο νὰ ἀκολούθησε ὁ μετασχηματισμὸς

1. Ἰ. Θ. Κακριδῆ, Λεξικογραφικὲς συμβολές, Ἀφιέρωμα στὴ μνήμη τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 1960, σσ. 135-150 = Ἀρθρα καὶ μελέτες, Θεσσαλονίκη 1971, βλ. σ. 229.

2. Β. Σκουβαρά, Τὰ δυσετυμολόγητα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, σειρὰ πρώτη, Ζαγόρα (Βόλου) 1954, σ. 34.

3. Γ. Ε. Παγκάλου, ἔ.ά., 2, σ. 149, καὶ 5, σ. 191.

μιὰ τόσο πολύπλοκη πορεία καὶ μάλιστα ἀπὸ σταθμούς, γιὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἔχουμε μαρτυρίες». Ὁ Ἐ. Κ. Πλατάκης προτείνει μὲ τὴ σειρά του νέα ἐτυμολογία (σ. 219): «Ἀπὸ τὸν Ἡσύχιον τὸν λεξικογράφον (Ε΄ αἰ. μ.Χ.) εἶναι γνωστὴ ἡ λ. ἀράη, ἢ: ἀράη· φιάλην καὶ ἀράκτην. Ἀπὸ τὸν ἴδιον: ἀρακτῆρα· ἀμελκτῆρα. Ἀμελκτῆρ εἶναι τὸ ἀγγεῖο, στὸ ὁποῖο ἀμέλγουν, δηλ. ἡ ἀράη κατὰ τὰ ἀναφερόμενα ἀπὸ τὸν Ἡσύχιον. Τὸ Θηλ. ὄνομα ἀράη, μετέπεσε πιστεύω, στὸ οὐδέτερον ἀράϊ κατὰ τὸ σχῆμα: ἀράη >*ἀράγη >*ἀράγιον >*ἀράγι > ἀράϊ. Ἀπὸ τὸν τύπον αὐτό, ποὺ ἐνωρίτερα θὰ ἦτο ἀράγι, πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι ἔγινε ὁ τύπος ἀραγός».

Τὴν ἐτυμολογία αὐτὴ τὴν ἀπορρίψαμε μὲ ἐπιχειρήματα ποὺ ἔχομε ἀναπτύξει σὲ ἄλλη μελέτη μας¹ καὶ τὰ ὁποῖα δὲν χρειάζεται νὰ τὰ ἐπαναλάβουμε ἐδῶ².

Οἱ ἐτυμολογίες, τέλος, ποὺ ἀκολουθοῦν εἶναι ἐντελῶς ἀστήρικτες καὶ ἐρασιτεχνικές, τὶς παραθέτουμε ὅμως χωρὶς κανένα σχόλιο γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ πράγματος:

Ὁ Π. Φαφουτάκης³ παραθέτει τὸ δίστιχο:

ἐπῆραν στεῖρα κ' ἔγγαλα, στειράρους ἔγκαλονόμους
καὶ μαντρατσῆδες κ' ἀραγούς, θυλάκια, τυροκόμους

μὲ τὸ ἐρμηνεῖα: «ἀραγός· ἀσκίδιον χρησιμεῖον πρὸς μεταφορὰν γάλακτος. Ἰσως ἐκ τοῦ ἀραγμός»⁴.

Ὁ Ἰ. Ν. Ζωγραφάκης⁵ γράφει: «ἀραγός· ἀσκὸς μικρὸς ἐκ δέρματος νεαροῦ ζώου. Συγγ. τῷ ἀρβύλη τῶν ἀρχαίων, ὅπερ ἐσήμαινεν εἶδος ὑποδημάτων. Ταῦτα ὡς πρὸς τὸ σχῆμα δύνανται νὰ παραβληθῶσι μὲ ἀσκόν».

1. Χρ. Χαραλαμπίκη, Παρασυνδέσεις κρητικῶν λέξεων μὲ ἀντίστοιχες γλωσσες τοῦ Ἡσυχίου, ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν τόμον «Μνήμη Γεωργίου Ἰ. Κουρμούλη», Ἀθήναι 1980, σσ. 5-6.

2. Ἄς προστεθεῖ μόνον ὅτι καὶ ὁ P. Chantraine, *Dictionnaire Etymologique de la langue Grecque*, τόμ. I, Paris 1968, βλ. λ. ἄρακιν, πιστεύει, μὲ βάση τὰ φιλολογικὰ δεδομένα, ὅτι ὁ ὀρθὸς τύπος στὸν Ἡσύχιον εἶναι ἄρακιν καὶ ὅχι οἱ τύποι ἀράκη ἢ ἀράη. Ἐὰν τέλος εἶναι ὀρθὴ ἡ ὑπόθεσις τοῦ O. Landau, *Mykenisch-Griechische Personennamen*, Göteborg 1958, σ. 236, ὅτι τὸ μυκην. a-ra-ka-jo μπορεῖ νὰ ἔχει σχέση μὲ τὴ «γλωσσᾶν» τοῦ Ἡσυχίου ἄρακιν — ὁ Landau παραπέμπει ἐσφαλμένα στὸν Ἀθήναιο, 2.502b ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ 11.502b — τότε τὰ πράγματα δυσκολεύουν ἀκόμη πλεονεχῶς γιὰ αὐτοὺς ποὺ θὰ ὑποστήριζαν τὴν σχέση τοῦ μυκην. a-ra-ka-jo μὲ τὴ λ. ἀραγός.

3. Π. Φαφουτάκης, *Συλλογὴ ἡρωικῶν Κρητικῶν ἰσμάτων εἰς τὴν δημόδιον γλωσσᾶν*, Ἀθήναι 1889 (στίχ. 168 τοῦ ποιήματος τοῦ Ἀληδάκη).

4. Βλ. ΙΑ, λ. ἄραγμα καὶ ἀραμός (μαρτυρεῖται μόνον ἀπὸ τὰ νησιὰ Κύθνο, Σκύρο καὶ Σύρο) = ρωγμή, σχισμὴ.

5. Ἰ. Ν. Ζωγραφάκης, *Γλωσσάριον τῆς λαλιᾶς τῶν Κρητῶν*, ἔ.ἀ., σ. 52.

Ὁ Ν. Ξυδιᾶς¹ ἐτυμολογεῖ: «ἀραγός· ἀσκός δι' οὗ σηκώνουν τὸ γάλα ἀπὸ τὴν μάντραν καὶ τὸ μετακομίζουσαν ἀλλαχοῦ. (ἴσως ἐκ τοῦ αἴρω καὶ ἄγω)».

Τέλος, ἡ Ἀναστασία Κουκουλέ² ἐτυμολογεῖ τὴν λέξιν ἀραός ἀπὸ τὸ ἐπίθ. ἀρραγής ἢ «ἐκ τοῦ ἔρραος (κριός), ἐὰν ὑποθεθῆ ὅτι ἐν ἀρχῇ πρὸς κατασκευὴν τοῦ μετεχειρίσθησαν δέρματα κριῶν, ὅπερ ἀπίθανον».

Ἡ λ. ἀραγός πού ἀναφέρει ὁ Χρ. Τσικόπουλος ἀπὸ τὴν Μακεδονία (ΑἰΑ) δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν λέξιν νερα[γω]γός³. Σὲ παρανόηση ὀφείλεται καὶ ἡ σύνδεση τοῦ τύπου ἀραός=ἀφανής μὲ τὸ ἡσυχιανὸν ραγά· ἀκμή, βία, ὄρμη. Ἐδῶ πρόκειται γιὰ τὴν λ. ἄρατος⁴.

Ἀπὸ τίς ἐπτὰ ἐτυμολογίες πού προτάθησαν μέχρι σήμερα εἶναι φανερό ὅτι μόνο οἱ τρεῖς πρῶτες ἔχουν ἐπιστημονικὴ τεκμηρίωση. Καὶ οἱ τρεῖς ὅμως αὐτὲς ἐτυμολογίες (Γ. Χατζιδάκι, Β. Σκουβαράς, Ἐ. Πλατάκη) παρουσιάζουν τὰ ἐξῆς κοινὰ μειονεκτήματα:

Καὶ οἱ τρεῖς ἐτυμολόγοι προσπάθησαν νὰ ἐτυμολογήσουν τὴν λέξιν δίνοντας βαρύτητα σὲ ἓνα κατὰ τὴν γνώμη τους βασικὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ ἀραγοῦ, πού τελικά, ὅπως θὰ δῶμε, ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν ἦταν ἀποφασιστικὸ γιὰ νὰ δοθεῖ ἡ ὀνομασία αὐτὴ στὸ μικρὸ ἐκεῖνο δερμάτινο ἀσκί. Ὁ Γ. Χατζιδάκις ὑποστήριξε ὅτι ἀραγός ὀνομάστηκε στὴν ἀρχὴ ὁ ἀσκός πού γνώρισμά του ἦταν ὅτι δὲν εἶχε «ραγή», ἀποψη πού ὁ Β. Σκουβαράς τὴν θεώρησε πολὺ σωστὰ κάθε ἄλλο παρὰ πιθανή. Ὁ Β. Σκουβαράς πάλι ἔδωσε προφανῶς βαρύτητα στὸ ὑλικὸ μὲ τὸ ὁποῖο κατασκευάζεται ὁ ἀραγός, τὸ δέριμα. Ἔτσι θεώρησε ὡς ἀφετηρία γιὰ τὴν ὀρθὴ ἐτυμολογία τῆς λέξεως τὴν ἰταλικὴν λέξιν *targa*=μικρὴ δερμάτινη ἀσπίδα. (Ὁ Σκουβαράς παράγει ἀπὸ τὴν ἴδια λέξιν καὶ τὸ νεοελλ. *ταγάρι*, ἐνῶ πρόκειται γιὰ γνήσια ἐλληνικὴ λέξιν. Βλ. πρὸς πάνω). Ὁ ἀραγός ὅμως μποροῦσε νὰ εἶναι καὶ πῆλινο—ἔχι ὀπωσδήποτε δερμάτινο— ἀγγεῖο, ὅπως π.χ. στὰ Κύθηρα. Τέλος, ὁ Ἐ. Πλατάκης προσπάθησε νὰ βρεῖ τὴν ὀρθὴ ἐτυμολογία τῆς λέξεως δίνοντας βαρύτητα στὸ γεγονός ὅτι ὁ ἀραγός χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοὺς βοσκούς γιὰ νὰ βάζουν γάλα. Αὐτὴ εἶναι πράγματι ἡ πρώτη σημασία τῆς λ. ἀραγός. Ἡ τε-

1. Ν. Ξυδιᾶς, Συλλογὴ λέξεων ἐν χρήσει ἐν τε Αἰγύλῃ καὶ Κρήτῃ, Πανδώρα 20 (1869), φ. 465, σ. 182.

2. Ἀναστασίας Κουκουλέ, Φυλλάδιον πρῶτον τοῦ Λεξιλογίου τῆς καθ' ἡμᾶς τῶν Καλυμναίων καὶ Συλλαίων διαλέκτου, Χφ. 176 (τοῦ 1902) ΑἰΑ, βλ. λ. Σύγκρ. καὶ τὴν κριτικὴν τοῦ Γ. Χατζιδάκι, Ἀθηνᾶ 15 (1903), σ. 172-173.

3. Βλ. Γ. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 1, σ. 324.

4. Ἡ παρασύνδεση αὐτὴ ὑπάρχει σὲ χειρόγραφο τοῦ ΑἰΑ ἀπὸ τὴν Ἄνδρο (Βογ. ἀπ. 6, 14): «ἠπήρενε δρόμο, ἴνητσαν' ἀραός». Βλ. στὸ ΙΑ τὴν λ. ἄρατος. Σύγκρ. Γ. Χατζιδάκι, Γλωσσολογικαὶ Ἐρευναι, Α', σ. 197 καὶ Ἰ. Κ. Βογιατζίδου, Ἀνδριακὰ Χρονικά 2 (1956), σ. 28. Γιὰ τὴν λ. τριάρατος βλ. Ἀγ. Γ. Τσοπανάκη, Συμβολὴ στὴν ἔρευνα τῶν ποιητικῶν λέξεων: «Αἰ Γλῶτται», Ρόδος 1949, σ. 16.

κμηρίωση ὅμως τοῦ Ἑ. Πλατάκη ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν ὀρθή αὐτὴ διαπίστωσις. Ἄραγ κατὰ τὸν Πλατάκη, χωρὶς ὅμως νὰ παραθέτει ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα, εἶναι τὸ ἀγγεῖο στὸ ὁποῖο ἀρμέγουν. Ἡ σημασία ὅμως αὐτὴ γιὰ τὴ λ. ἀραγὸς εἶναι δευτερεύουσα καὶ μᾶς εἶναι γνωστὴ μόνο ἀπὸ τὰ Κύθηρα. Οἱ λόγοι πάντως γιὰ τοὺς ὁποίους πιστεύουμε ὅτι οἱ ἐτυμολογίες τῶν Β. Σκουβαρᾶ καὶ Ἑ. Πλατάκη δὲν εἶναι πειστικὲς εἶναι κατὰ κύριο λόγο φωνολογικοί. Τὴ μομφὴ αὐτὴ ἀποδίδει ὁ Πλατάκης στὸν Σκουβαρᾶ καὶ μᾶς βρῖσκει ἀπόλυτα σύμφωνους. Οἱ μετασχηματισμοὶ τάργα) *ταργούδι) *ταριγούδι) *ταραγούδι) ἀραγούδι) ἀρράγι) ἀραγὸς δὲν ἐρμηνεύονται τόσο εὐκόλα. Ὁ Πλατάκης ὅμως διαπράττει τὸ ἴδιο λάθος γιὰ τὸ ὁποῖο ἀπορρίπτει τὴν ἐτυμολογία τοῦ Σκουβαρᾶ: καὶ στὴ δική του ἐτυμολογία ἔχουμε πολύπλοκους μετασχηματισμοὺς μὲ πολλοὺς ἐνδιάμεσους ἀμάρτυρους τύπους: ἀράη) *ἀράγη) *ἀράγιον) *ἀράγι) ἀράϊ.

Τὸ κλειδί γιὰ τὴν ὀρθὴ ἐτυμολογία τῆς λ. ἀραγὸς πιστεύουμε ὅτι πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ σὲ ἓνα στοιχεῖο πού οἱ προγενέστεροι ἐρευνητὲς δὲν τὸ πρόσεξαν μέχρι τώρα ὅσο ἔπρεπε.

Στὴν Κρήτη ἔχουμε ἀρκετὰ τοπωνύμια πού φέρουν τὴν ὄνομασία Ἄραγός¹. Σὺγκρ. πῶ κατὰ τὰ ἀντίστοιχα τοπωνύμια ἀπὸ τὴ Χίο. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ τοπωνύμια αὐτὰ ὑπάρχουν στὴ Δυτικὴ Κρήτη, ὅπου βρῖσκουμε καὶ τὴ λ. ἀραγὸς μὲ τὴ σημασία «ἀσκί γιὰ γάλα, μυζήθρα ἢ τυρί». Ὁ Ἑ. Πλατάκης ὁμολογεῖ: «Εἶναι ἄγνωστη σ' ἐμένα ἡ σχέση τῶν τοπωνυμίων αὐτῶν μὲ τὴ σημασία τῆς λ. ἀραγὸς. Μόνο ἀπὸ τὰ Χωραφάκια Κυδωνίας ἔχω τὴν πληροφορία ὅτι τὸ ρυάκι λέγεται ἔτσι, γιὰτὶ μοιάζει μὲ ἀραγόν»². Τὸ ἐκ-

1. Βλ. Ἑ. Κ. Πλατάκη, ἔ.ἀ., σ. 216. Σὺγκρ. Γ. Δ. Δαφέρμου, *Μυλοποταμίτικα ἐπώνυμα καὶ τοπωνύμια*, *Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν* 2 (1939), σ. 383. Στὴν Ἁγία Βαρβάρα Μονοφατισίου Ἡρακλείου ὑπάρχει συνοικισμὸς μὲ τὴν ὄνομασία Ἄραγουζανὰ (Ἄραγουζος;). Τὸ τοπωνύμιο αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ ἔχει σχέση μὲ τὸ τοπων. Ἄραγόνενα (Ἄραϊά) (σλαβ. **rogozhno* (βλ. M. Vasmer, *Die Slaven in Griechenland*, 1941, ἀνατύπ. Leipzig 1970, σ. 56), ἀλλὰ μὲ τὸ ἐπώνυμο Ἄραγουζος (ἀπὸ τὴ Ragusa τῆς Δαλματίας) (πληροφορία τοῦ καθηγητοῦ κ. Νικολάου Παναγιωτάκη, τὸν ὁποῖον εὐχαριστῶ θερμὰ καὶ γιὰ ἄλλες πολύτιμες ὑποδείξεις καὶ παρατηρήσεις).

2. Εἶναι γεγονός ὅτι ὑπάρχουν πολλὰ τοπωνύμια πού ἔχουν πάρει τὴν ὄνομασίαν τους ἀπὸ τὸ σχῆμα πού παρουσιάζουν. Βλ. τὰ κρητικὰ τοπωνύμια Ἄσκόπουλο καὶ Ἄσκοι (ΙΛ). Σὺγκρ. Δ. Α. Κρεκούκια, Ἄρχαιοπινῆ τοπωνύμια ἀπὸ Κέρκυρα καὶ Ἡπειρο, *Πρακτικὰ τοῦ Α' Συμποσίου Γλωσσολογίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ χώρου*, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 217: «Ἄσκαρι τό: Ὄνομα ἑνὸς μικροῦ λόφου τῆς Μαζαρακιάς Θεσπρωτίας πού μοιάζει μὲ πελώριο ἀσκί». Ἡ ἐρμηνεία μερικῶν τοπωνυμίων στὴν Κρήτη ἀπὸ τὸ σχῆμα τοῦ ἀραγοῦ εἶναι ὀπισθόροπος μεταγενέστερη καὶ ἀνάγεται σὲ χρόνους πού εἶχε πιά λησμονηθεῖ ἡ πρώτη σημασία τῆς λ. Ἄραγός. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ τοπωνύμιο λ.χ. *Ρήχτης*, γνωστὸ ἀπὸ τὴν Κρήτη καὶ ἀπὸ ἄλλα μέρη, πού παράγεται ἀπὸ τὸ ρῆμα *ρήγνυμι* (βλ. N. Andriotis, *Lexikon der Archaismen*, ἔ.ἀ., βλ. λ. *ρήκτης*). Ἀργότερα ἢ λ. συνδέθηκε μὲ τὸ

πληκτικό είναι ότι στην Κρήτη έχουμε και σπήλαια με την ίδια ονομασία. Ἄξιζει νὰ παραθέσουμε τὶς πληροφορίες πού μᾶς δίνει ὁ Ἑ. Πλατάκης καὶ τὶς ὁποῖες μοῦ ἐπιβεβαίωσαν βοσκοὶ ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Κρήτη: «Ἀραγός, στὴν Ἀξὸ Μυλοποτάμου. Ἀραγοῦ σπήλιος, στὴ Μαλάξα Κυδωνίας. Ἀραγοῦ σπήλιος ἢ Ἀραγὸσπηλιος, στὰ Χωραφάκια Κυδωνίας. Φρούδια κριγιαραγοῦ, στὶς Κουροῦτες Ἀμαρίου. Στὶς περισσότερες περιπτώσεις τὰ παραπάνω σπήλαια πῆραν αὐτὰ τὰ ὀνόματα, γιατί ἐχρησιμοποιοῦντο σὰν ἀποθῆκες (φυσικὰ ψυγεῖα) ἀραγῶν γεμάτων κυρίως μὲ τυριά. Γιὰ ὁμοιότητές τους μὲ ἀραγὸ δὲν ἔχουμε πληροφορίες». Ὁ Γ. Ι. Σειστάκης, ἔ.ἀ., ἀναφέρει τοπωνύμιο μὲ τὸ ὄνομα Ἀραγός ἀπὸ τὸ Σφακὸ Σελίνου Χανίων: «Εἰς μίαν ἐποχὴν ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἦτο ποιμενικὸς τόπος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔστηνον μνηστὰ οἱ βοσκοί».

Διαφωτιστικὴ εἶναι στὴν προκειμένη περίπτωση ἡ ἐξέταση τῶν λέξεων *ραγός* - *ρογός*:

Ὁ Ν. Ἀνδριώτης, *Lexikon der Archaismen*, ἔ.ἀ., ὑποθέτει ἀμάρτυρο τύπο **ραγός*¹, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐπιβιώσει στὴ Χίο ὡς *ραγός* καὶ *ἀραγός*. Τὸ χιακὸ τοπωνύμιο Ἀραγός δὲν μπορεῖ νὰ ἐρμηνευτεῖ διαφορετικὰ ἀπ' ὅ,τι τὰ ἀντίστοιχα κρητικὰ τοπωνύμια. Εἶναι γνωστὸ ὅτι οἱ δύο αὐτὲς διαλεκτικὲς περιοχὲς παρουσιάζουν πολλὰ κοινὰ στοιχεῖα. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, πολλὲς κρητικὲς λέξεις ἔχουν ἐρμηνευτεῖ καλύτερα ἀπὸ τὴ χρῆση τῆς ἴδιας λέξεως στὴ Χίο². Ὁ Ν. Ἀνδριώτης ἀναφέρει τὴ λέξη μόνο ἀπὸ τὴ Χίο³. Σύμφωνα ὁμοῦ

ρῆμα *ρίπτω-ρίχνω*, καὶ γι' αὐτὸ βλέπουμε νὰ ἐμφανίζεται καὶ ἡ γραφή *Ρίχτης* καὶ *Ριχτάρι* (τοπων. στὴν Ἀνατολὴ Ἱεραπέτρας Κρήτης) «γιατὶ τὸ νερὸ ριχταρίζει». Σύγκρ. καὶ Κ. Μηνᾶ, *Τὸ τοπωνυμικὸ τῆς Κάσου*, Ἀθήνα 1975, σ. 99.

1. Ἀπὸ τὴν κλασικὴ γραμματεία μᾶς εἶναι γνωστὸς μόνο ὁ τύπος *ραγή*, ἢ. Βλ. καὶ H. Frisk, *Griechisches Etymologisches Wörterbuch*, ἔ.ἀ., βλ. λ. *ρήγνυμι*. Βλ. καὶ J. Poccorny, *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch*, Bern/München 1959, τόμ. Α', σσ. 1181-1182. Σύγκρ. Ἄ. Κοραῆ, *Ἀτακτα*, τόμ. 4β, ἐν Παρισίοις 1832, βλ. λ. *ραγός*. G. Rohlf's, *Etym. Wörterbuch*, ἔ.ἀ., βλ. λ. **ράγαλία* (ἀρχ. ἑλλην. *ράγας*). K. Weigel, *Deutsch-neugriechisches Wörterbuch*, Leipzig 1804, βλ. λ. G. W. H. Lampe, *A Patristik Greek Lexikon*, Oxford 1961-1968, βλ. λ. *ράγμα*. Γιὰ τὴν ἐτυμολογία τῆς μηδικῆς πόλεως *Ράγα* ἢ *Ράγαι* βλ. L. Grasberger, *Studien zu den griechischen Ortsnamen*, Würzburg 1888 (Ἀνατύπ. Amsterdam 1969), βλ. λ. *ράγαι*.

2. Βλ. τὰ ἄφθονα παραδείγματα πού παραθέτει ὁ Γ. Ν. Χατζιδάκης, *Γλωσσολογικὰ καὶ Ἐρευναι*, Α', σ. 503 κ.ἑ. καὶ Β', ἐν Ἀθήναις 1977, σσ. 262-263.

3. Βλ. Ἄ. Γ. Πασπάτη, *Τὸ χιακὸν γλωσσάριον*, ἐν Ἀθήναις 1888, βλ. λ. Ἀραγοί: «χαράδραι, τὰ ἐκ σειμοῦ ρήγματα τῆς γῆς. Ἑλλ. ρήσσω, σπάνω (crevasse). Πρόσθετον εἶναι τὸ ἀρχικὸν α». Σύγκρ. αὐτ. καὶ τὴ λ. *Ραγοί*: «μεγάλα σχισμαὶ τῶν ἀγρῶν καὶ βουνῶν». Κ. Ἀμάντου, Συμβολὴ εἰς τὸ χιακὸν γλωσσάριον, ἔ.ἀ., σ. 13 καὶ 81. Τοῦ ἴδιου, Προσθῆκαι εἰς τὸ χιακὸν γλωσσάριον καὶ τὸ χιακὸν τοπωνυμικόν, *Λεξικογραφικὸν Δελτίον* 3 (1941), σ. 160. Σὲ χειρόγραφο τοῦ Φιλολογ. Συλλόγου Κων/λεως πού βρίσκεται στὸ ΑΙΑ, ἀριθμ. εἰσαγ. 5677 σ. 176, δίνεται ἡ πληροφορία: «ἀραγὰ λέγομεν τὰ χωρίσματα τῆς γῆς τὰ ἐκ σεισμῶν γενόμενα». Βλ. καὶ Χφ. 230, σ. 112 ΑΙΑ. Στὴν Ἡπειρο (Μαργαρίτιον, Χφ. 757, σ. 234 ΑΙΑ) *ραῖδιό* (=ραγιδιό) ἢ *στεφάνι* τό, εἶναι «βουνὸ ἀπότομα κομμένο».

μὲ τίς πληροφορίες ποὺ ἀντλήσαμε ἀπὸ τὸ ΑΙΛ ἢ λ. ἄραγος εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπὸ τὴν Ἄστυπάλαια, τὴν Ἄμοργό¹, τὴν Ἄνδρο², τὴ Θάσο καὶ τὴν Ἰκαρία³. Μέχρι τώρα οἱ ἐρμηνευτὲς φαίνεται ὅτι δὲν πρόσεξαν τὴν πληροφορία τοῦ Στράβωνα (11, 3, 5, p. 500) ὅτι στὴν Ἰβηρία ὑπῆρχε ποταμὸς ποὺ λεγόταν Ἄραγος (πῆγαζε ἀπὸ τὸν Καύκασο): ποταμία στειή ἐπὶ τοῦ Ἄράγον ποταμοῦ. Ἡ σύνδεση τῆς λέξεως μὲ τὸ ρῆμα *ρήγνυμι* εἶναι πιθανὴ καὶ ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν περιγραφὴ τῆς περιοχῆς ποὺ μᾶς δίνει ὁ Στράβων, αὐτόθι: *ἢ μὲν οὖν ἐκ τῆς Κολχίδος εἰς τὴν Ἰβηρίαν ἐμβολὴ τοιαύτη, πέτραις καὶ ἐρύμασι καὶ ποταμοῖς χαραδρώδεσι διακεκλεισμένη... Σύγκρ. ὅμως Αραγοπα (Ἄραγκόνα), ὄνομα ποταμοῦ τῆς Ἰσπανίας, καὶ Ράγες ἢ Ράγεις, ὄνομα ποταμοῦ τῆς Γιουγκοσλαβίας.*

Οἱ παρακάτω, τέλος, μαρτυρίες εἶναι πολὺ σπουδαῖες, γιατί δείχνουν τὴ σύγχυση ποὺ εἶχε ἐπέλθει ἀνάμεσα στὶς λέξεις *ραγός*, *ρωγός*⁴ καὶ *ρογός*⁵: Ἄστυπάλαια: *Ρωγός* τοπων. Ἡ λέξη σημαίνει: ὄρεινός, ἀπόκρημνος τόπος⁶. Ἰκαρία: «Ραός, λέγεται καί... ραγός, βάραθρον, κρημνῶδες μέρος, ρογός⁷». Ὅπως βλέπουμε, ἡ σύγχυση στὰ τοπωνύμια αὐτὰ εἶναι πλήρης. Ὁ συλλογέας δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ξέρει ἂν ἡ ὀρθὴ γραφὴ τοῦ τοπωνυμίου εἶναι *ρωγός* (=ἀπόκρημνος τόπος) ἢ *ρογός* (=ἀποθήκη σιτηρῶν). Ἡ σύγχυση τῶν λέξεων αὐτῶν εἶναι φανερὴ καὶ σὲ ἔργα τοῦ Γ. Βλαχογιάννη⁸. Ἀπὸ τῆ

1. Ἄμοργός, Χφ. 813, σ. 89 ΑΙΛ: *Ραοκέφαλα* τὰ, τοπων.

2. Ἰ. Κ. Βογιατζίδου, Γλωσσάριον τῆς νήσου Ἄνδρου καὶ λαογραφία αὐτῆς, Ἄνδριακά Χρονικά 3(1956), σ. 205: «Ραός, τοπων. Κορθίου=ὑπόγειον ἄντρον μετὰ σταλακτιτῶν κάτω τοῦ Κάστρου τοῦ Κορθίου».

3. Ἄλ. Πουλιανού, *Τὸ θλαμένο νησί καὶ ἄλλα διηγήματα*, Ἀθήνα 1948, σ. 85: «στοῦ Φούτρα τὸ ραὸ (τοπων.)». Αὐτ., σ. 96: «ραός=βαθὺ σπήλαιον». Σύγκρ. Χφ. 388, σ. 9 ΑΙΛ καὶ 598, σ. 374 ΑΙΛ: «Ρα(γ)ός ὁ καὶ οἱ Ρα(γ)οὶ (ρήγνυμι), αἱ σχισμάδες καὶ χαραμάδες πέτρας ἢ γῆς: ραγός -άδος ἢ Ρωγός (πέτρα)-Ρῆγμα-ρωγμή, Ρωγμός, ὁ=ὀπὴ βάραθρου, ρήγματα, χάσματα, ἐκ γεωλογικῶν αἰτίων, ὡς ἠφαιστειωδῶν τόπων ἢ θερμῶν ὑδάτων. Οὕτω Ρα(γ)οὶ λέγονται ἐν Ἰκάριω τοιαῦτα ρήγματα πετρῶν ἢ γῆς». Σύγκρ. Θ. Κ. Κύπρη (ἐκδ.), *Γλωσσάριον Γ. Λουκά, Λευκωσία* 1979, βλ. λ. ἄραος.

4. Βλ. Ἄ. Κουτσιλιέρη, *Παραταινάρια ἀρχαιοπινῆ καὶ βυζαντινὰ τοπωνύμια*, Πλάτων 10(1958), σ. 248: *Ρωγοί*. Σύγκρ. Δικ. Β. Βαγιακάκου, *Περὶ τὰ παραταινάρια τῆς Μάνης τοπωνύμια*, Ἀθηνᾶ 68(1965), σ. 227. Σωτ. Ι. Δάκαρη, *Τὸ κάστρο τῶν Ρωγῶν, Δωδώνη* 6 (1977), σσ. 201-234.

5. Βλ. Γ. Χατζιδάκι, *Γλωσσολογικαὶ Ἐρευναι*, Α', σσ. 84 καὶ 482.

6. Κ. Ἰ. Ἀμάντου, *Λεξικογραφικά, Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον* 3, Ἀθηνᾶ 28(1916) σ. 89 σημ. 3: «Ὁ Dieterich (Südl. Sporad. 282) κακῶς ἐρμηνεύει τὸ ἐν Ἄστυπαλαίᾳ τοπωνύμιον Ῥωγός διὰ τοῦ Speicher= ἀποθήκη, ἐνῶ ἐκεῖ πρόκειται περὶ τῆς λ. Ῥωγός= ὄρεινός ἢ ἀπόκρημνος τόπος ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ ἴδιος».

7. Ἐ. Σταματιάδη, Χφ. 482 ΑΙΛ, βλ. λ.

8. Βλ. Γ. Βλαχογιάννη, *Γῦροι τῆς Ἀνέμης. Παραμῦθια*, Ἀθήνα 1923, σ. 65: «Ἐἶχαν ξεχειλίσαι πειὰ κελλάρια καὶ ρωγοί». Σύγκρ. τοῦ ἴδιου, *Τὰ παλληκάρια τὰ παλιά*,

Θάσο¹ έχουμε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα: «Πῶς θὰ βγάλουμ' τσοὶ 'λαή (=ἐλαῖαι) ἀπ' δούν ἀραγός»². 'Ο συλλογέας ἐπεξηγεῖ: «'Αραγός=σχίσιμα εἰς βράχον». Χωρὶς τὸ ἐρμήνευμα τοῦ συλλογέα θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ υποθέσει ὅτι ἡ λ. ἀραγός στὴν περίπτωση αὐτὴ σημαίνει «ἀσπί».

Γιὰ τὴ λέξη ρογός έχουμε μερικὲς παλιές, ἀλλὰ ἀρκετὰ ἐνδιαφέρουσες μελέτες³. Κατὰ μαρτυρία τοῦ Πολυδεύκη, 9,44/45 (ἐκδ. W. Dindorf, Λιψία 1824), ἡ λ. ἔχει σικελικὴ προέλευση: καὶ θησανροί, καὶ ταμειῖα, ἵνα τὰ χρήματα, καὶ οἱ πυροὶ *ἐν δὲ Μενάνδρου Εὐνούχῳ καὶ σιτοβόλια· ταῦτα δὲ ρογούς Σικελιωῦται ὠνόμαζον. 'Ο 'ΗΣύχιος, ρ 388, μᾶς παραδίδει: ρογοί· ὄροι σιτικοί, σιτοβολῶνες⁴. 'Η λ. μᾶς εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπὸ ἐπιγραφικὴ μαρτυρία⁵. 'Η λ. σώζεται μέχρι σήμερα σὲ πολλὰς νεοελληνικὲς διαλέκτους⁶. Καὶ τὸ ὑποκορ. ρογίον εἶναι γνωστὸ ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς 'Ελλάδας⁷ καὶ ἀπὸ τὴν Κάτω 'Ιταλία⁸. 'Η λ. ρογός διατηρεῖ κατὰ κύριο λόγο καὶ στίς νεοελ-

'Αθῆναι 1912, σ. 39. Βλ. καὶ 'Α. Βαλαωρίτη, "Απαντα, τόμ. 1-3 (Βιβλιοθήκη Μαρασλή), 'Αθῆναι 1908, τόμ. 3, σ. 229.

1. Βλ. Χφ. 588, σ. 42 ΑΙΑ.

2. 'Ισως τὸ ἐρμήνευμα τῆς λ. λαή=«ἐλαῖαι» ποὺ δίνει ὁ συλλογέας νὰ μὴν εἶναι ὀρθό. Πιθανότερη φαίνεται ἡ γραφὴ λαοί=λαγοὶ (ἀντὶ τῆς αἰτιατ. λαγούς). Σύγκρ. Γ. Χατζιδάκι, *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι*, Α', σ. 422: «'Εν Κέφ οἱ λαοὶ καὶ κατ' αὐτὸ ὁ λαός (=λαγώς, -ός)».

3. 'Ι. Πρωτοδίκου, 'Ιδιωτικὰ τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς γλώσσης, ἐν Σμύρνη 1866, σ. 64. Κ. Foy, *Vulgärgriechisches, Bezzenberger's Beiträge* 14 (1889), σσ. 41-44. Κ. Ι. 'Αμάντου, *Λεξικογραφικὰ* (βλ. σ. 285, σημ. 6), σ. 89 σημ. 1.

4. Τὸ ἐρμήνευμα ὄροι σιτικοὶ εἶναι προφανῶς corruptum. 'Ο Schmidt, βλ. κριτ. ὑπόμνημα, προτείνει ἀντὶ ὄροι, σωροὶ ἢ ὄρρεῖα. 'Ο H. v. Herwerden, *Lexicon Graecum suppletorium et dialecticum*, Leiden 1910, βλ. λ., ὑποπτεύεται τὴν ὑπαρξὴ τῆς λ. σιροί (ἀν δὲν πρόκειται γιὰ τυπογραφικὸ, ὅπως πιστεύουμε, σφάλμα, ἀντὶ γιὰ τὴ λ. σιροί). 'Ο Πρωτόδικος, ἔ.ἀ., γράφει σιροί.

5. F. Bechtel, *Die griechischen Dialekte*, τόμ. 2, Berlin 1923, σ. 287.

6. Στὸ σχετικὸ λῆμμα τοῦ Λεξικοῦ τῶν ἀρχαϊσμῶν τοῦ Ν. 'Ανδριώτη θὰ πρέπει νὰ γίνουιν οἱ ἀκόλουθες προσθήκες μετὰ βᾶση τὸ ὕλικὸ ποὺ ὑπάρχει στὸ ΑΙΑ: 'Η λ. ρογός μᾶς εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπὸ τὴν 'Αντίπαρο, Ζάκυνθο, 'Ιθάκη, Κεφαλληνία, Μῆλο, Πάρο, Πελοπόννησο καὶ Σέριφο. 'Ο τύπος ροός μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τὴν Κίμωλο, Σίκινο καὶ Φολέγανδρο. Πρέπει νὰ προσθέσουμε ἀκόμη τὸν τύπο οἰργό ποὺ λέγεται στὴ Στερεὰ 'Ελλάδα (Τριγωνία, Χφ. 693, σ. 68 ΑΙΑ).

7. Βλ. Ν. Andriotis, *Lexikon der Archaismen*, ἔ.ἀ., βλ. λ.

8. G. Rohlf's, *Etym. Wörterbuch*, ἔ.ἀ., βλ. λ. 'Ο Rohlf's ἀποκαθιστᾷ τὸν τύπο *ρογίον, ποὺ ὅμως μαρτυρεῖται στὰ θαύματα τοῦ 'Αγ. 'Αρτεμίου (7ος μ.Χ. αἰ.). Βλ. λεξ. Lampe καὶ Γ. Χατζιδάκι, *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι*, Α', σ. 592. Σὲ μερικὲς περιπτώσεις εἶναι βέβαιο ὅτι τὸ μεσαιων. ρογί(ον) παρασυνδέθηκε μετὰ τὴ λ. ρῶγα (=θηλὴ τοῦ μαστοῦ): ρῶξ(ρῶγα)ρωγί(ρωί). Βλ. Κ. Μηνᾶ, 'Η μορφολογία τῆς μεγεθύνσεως στὴν ἐλληνικὴ γλώσσα, 'Ιωάννινα 1978, σ. 38. Ρωὶ λέγεται στὴν Κάρπαθο «τὸ σαρκῶδες ἄκρο τῶν ἰακτύλων». Βλ. Κ. Μηνᾶ, *Γλωσσικὰ Δωδεκανήσου, Δωδώνη* 6 (1977), σ. 297. Σύγκρ. Θεσσαλία ('Αρματαλικόν), Χφ. 1031, σ. 127 ΑΙΑ: ροί=ρῶγα, θηλ.ῆ καὶ Χίος (Φυτά), Χφ. 1053, σ. 374-375 ΑΙΑ.

ληνικές διαλέκτους τὴν ἀρχική της σημασία: ἀποθήκη σιτηρῶν, δημητριακῶν¹. Ἀπέκτησε ὅμως καὶ παραπλήσιες σημασίες, ὅπως λ.χ. τοῦ ἀχυρώνα², τοῦ μέρους ποῦ ἀποθηκεύονται οἱ ἐλιές³ ἢ τὰ καύσιμα ξύλα⁴ κ.λπ.

Συνώνυμες μὲ τὴ λ. ρογός εἶναι οἱ λέξεις ὄρριον⁵ (βυζαντ. ὠρεῖον) καὶ γούβα⁶.

Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποῦ παραθέσαμε φάνηκε ὅτι τόσο ἡ λ. ρογός ὅσο καὶ ἡ λ. ρογός μαρτυροῦνται ἀπὸ περιοχές οἱ ὁποῖες εἶναι γνωστὸ ὅτι διατηροῦν ἀρκετὰ στοιχεῖα ἀπὸ ἓνα βυζαντινὸ γλωσσικὸ ὑπόστρωμα, ποῦ ξεκινοῦσε ἀπὸ τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, κάλυπτε τὴν Κρήτη καὶ τὴ νότια Πελοπόννησο καὶ ἔφτανε μέχρι τὴν Κάτω Ἰταλία⁷. Στὴν Κρήτη δὲν μαρτυροῦνται οἱ λέξεις

1. Ἡ σημασία αὐτὴ μᾶς εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὴν Ἄνδρο, Ἡπειρο, Νάξο, Πάρο, Πελοπόννησο, Σέριφο, Σίκινο κ.ά. Στὴ Σκορτσινού Πελοποννήσου (Χφ. 1001, σ. 50 ΑΙΑ) ἡ ἀποθήκη σιτηρῶν ἦταν πλεγμένη μὲ βέργες λυγαριάς ποῦ εἶχαν ἐπιχριστεῖ μὲ κοπριά. Στὴν Ἄντιπαρο, Μῆλο, Νάξο, Πάρο καὶ Φολέγανδρο ὁ ρογός ἦταν κτιστὸ κρεβάτι ποῦ χρησίμευε συγχρόνως καὶ ὡς ἀποθήκη σιτηρῶν.

2. Πελοπόννησος (Βερεσιτιά, Χφ. 738, σ. 84 ΑΙΑ καὶ Παιδεμένον, Χφ. 1017, σ. 161 ΑΙΑ).

3. Ζάκυνθος, (βλ. Πανδώρα, φύλλα 480 καὶ 484), Ἰθάκη (Χφ. 787, σ. 299 ΑΙΑ), Κεφαλληνία, Χφ. 209, σ. 230 ΑΙΑ: «Τῶν ῥογῶν λέγονται οἱ ἐλιές, ὅταν τεθοῦν σὲ εἶδος προχείρου ἀποθήκης καὶ ἐκεῖ ἀλατισθοῦν. Τότε διατηροῦνται ἐπὶ μακρόν».

4. Ἄ. Πανάρετου, Κυπριακές γεωργικές παροιμίες, *Κυπριακαὶ Σπουδαὶ* 9(1945 [1947]), σ. 78: «ροβός, ροδός ἢ ρητός, ὄ». Σύγκρ. Ν. Ἐγκώμη, Χφ. 507, σ. 10 ΑΙΑ. Ὁ συλλογέας παρετυμολογεῖ: «...ροβός... χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ βάζουν τὸ ρόβι (ὄρριον) μέσα».

5. Ἡ λ. ὠρεῖον μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν Ἄθω, τὴν Ἄμοργό (τὸ Ριό, Χφ. 813, σ. 31 ΑΙΑ), Κάρπαθο (βλ. Κ. Μηνᾶ, *Τὰ ἰδιώματα τῆς Καρπάθου*, Ἀθήνα 1970, σ. 21), Κάλυμνο (ῥζὸ τό, Χφ. 727, σ.117 ΑΙΑ) καὶ Κῶ (βλ. Ἄ. Καραναστάση, *Οἱ ζευγάδες τῆς Κῶ*. Ἡ ζωὴ καὶ οἱ ἀσχολίες των, *Λαογραφία* 14(1952), σ. 235 καὶ 250). Σύγκρ. ἡδη⁷μεσαιων. Κύπρ., Μαχαιρ. (ἔκδ. R. Dawkins 1, 438): ἀνοῖξαν τὸ ὄργιον καὶ ἐπῆραν κριθ(ά)ρ(ιν).⁸ Γιὰ τὸ τοπων. Ὀρίον (Εὐβοία) καὶ τὴν πιθανὴ σχέση του μὲ τὴ μεταγενέστερη⁹ λέξι ὠρεῖον βλ. Β. Φάβη, Ἐκθεσις τοῦ διαγωνισμοῦ τῆς Γλωσσικῆς Ἐταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1931-32, Ἀθηνᾶ 45(1933), σ. 338.

6. Ἡ λ. γούβα=λάκκος γιὰ ἐναποθήκευση σιτηρῶν, εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὴ Μῆλο (βούβα), Νίσυρο (βούα), Ρόδο (βουές), Σίφνο, Χάλκη (βλ. Ἄγ. Γ. Τσοπανάκη, *Τὸ ἰδίωμα τῆς Χάλκης (Δωδεκανήσου)*, Ρόδος 1949, σ. 28: βούα(γούβα (*γύα; ἀττ. γύη;)), κ.ά. Ὁ Ἰ. Ζωγραφάκης, *Γλωσσάριον τῆς λαλιᾶς τῶν Κρητῶν*, ἔ.ἀ., σ. 94, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι χρησιμοποιοῦσαν τὶς γούβες «οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Χερσονήσου Κρήτης, κρύπτοντες ἐν αὐταῖς τοὺς δημητριακοὺς καρπούς των, πολλάκις ἐκτὸς τῆς οἰκίας, ἐν ὑπαίθρῳ ὡς οἱ μύρμηκες».

7. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι εἴμαστε ὁπαδοὶ τῆς λεγομένης «βυζαντινῆς θεωρίας» τῶν ἰταλῶν Morosi, Parlangei κ.ά. Βάση τοῦ κατωπλατικῆ ἰδιώματος εἶναι ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ (Δωρικὴ) τῆς Κάτω Ἰταλίας, ὅπως ἀπέδειξαν ἐρευνητὲς μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι οἱ Γ. Χατζιδάκις, Στυλ. Καψωμένος, Σταμ. Καρατζᾶς, G. Rohlfs κ.ά.

αυτές, επειδή ακριβώς υπερκαλύφθηκαν από τή λ. ἀραγός, που προφανώς προέκυψε από σύμφυση των τύπων ραγός, ἄ-ραγός και ρογός, *ἄ-ρογός και με ἄφομοίωση: ἄ-ραγός.

Εἶναι νομίζουμε αὐτονόητο ὅτι βράχοι με μεγάλες ρωγμές (:Ραγοῖ-Ρωγοῖ) μπορούσαν νὰ χρησιμεύσουν και ὡς ἀποθῆκες (: ρογοῖ) διαφόρων γεωργικῶν προϊόντων ἢ ἄλλων εἰδῶν¹. Με τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἐπῆλθε σύγχυση τῶν ὁμῶνχων τοπωνυμίων (Ρωγός-Ρογός), επειδή ακριβώς λησμονήθηκε ἡ πρωτογενὴς αἰτία γιὰ τὴν ὁποία πῆρε ἡ περιοχὴ αὐτὴ ἡ ἐκείνη τὴν ὄνομασία.

Ἐποὶ εἶναι φανερό ὅτι ἡ σύνδεση τῆς λέξεως ἀραγός με τὴς λέξεις ραγός (ραγός)-ρογός² (και τὸ προθετικὸ ἄ- ἐμφανίζεται πολὺ συχνὰ στὴν κρητικὴ διάλεκτο), ἀπομένει νὰ ἐρμηνεύσουμε τὴ σημασιολογικὴ μετάπτωση τῆς λέξεως ἀραγός ἀπὸ τὴν πρωταρχικὴ σημασία «χάσμα γῆς (πού μπορούσε νὰ χρησιμεύσει και ὡς ἀποθήκη διαφόρων εἰδῶν)» στὴ σημασία «ἀσκός».

Σπουδαῖες εἶναι στὴν προκειμένη περίπτωση οἱ πληροφορίες πού μᾶς δίνει τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν: Ἡ λ. ἀσκοδάβλα σημαίνει «ἀ σ κ ί». Στὴν Κρήτη ὅμως σημαίνει και τὸ «λ ά κ κ ο» πού ἀνοίγουν τὰ παιδιὰ στὸ δρόμο και τὸν καλύπτουν με φρύγανα ἢ χῶμα γιὰ νὰ πέσει μέσα διερχόμενος ἀπὸ ἐκεῖ ἄνθρωπος ἢ ζῶο³. Οἱ σημασίες ἐπομένως «ἀσκός» και «ὄρυγμα λάκκου» μπορούν νὰ ἐναλλάσσονται. Ὑπάρχουν ὅμως και ἄλλες παρόμοιες σημασιολογικὲς ἐξελίξεις: Ἡ λ. ταγάρι ἔχει στὴ Λέσβο «τὴν σημασίαν τοῦ κάδου ἢ ἀπλοῦ λάκκου, ἐν ᾧ σωρεύονται τὰ ὕδατα κατὰ τὴν ἐν τῷ ἐλαιοπιεστηρίῳ ἐκθλιψιν τῶν ἐλαίων»⁴. Καὶ ἡ λ. γεντέκι ἔχει τὴ σημασία

1. Στὴ Χίο π.χ. λαυραδιά ἢ λαυραριά εἶναι τρύπα ἢ σχισμὴ βουνοῦ, ὅπου οἱ βοσκοὶ φύλασσαν τὰ μικρὰ ρίφια ἢ ἄρνια. Βλ. Ἄ. Γ. Πασπάτη, *Τὸ χιακὸν γλωσσάριον*, ἔ.ἀ., βλ. λ. Σύγκρ. Γ. Χατζιδάκι, *Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις*, Ἀθηναί 29 (1917), σ. 182. Β. Φάβη, *Λεξικογραφικὸν Δελτίον* 1 (1939), σ. 141. Βλ. ἀκόμη τὸ τοπων. *Χαλάρες* στὴν Κύθνο (σύγκρ. Κ. Μηνᾶ, *Ἡ μορφολογία τῆς μεγεθύνσεως*, ἔ.ἀ., σ. 114).

2. Καὶ ὁ Ἰ. Δρ. Σταματάκος, *Λεξικὸν τῆς Ν. Ἑλληνικῆς γλώσσας*, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1971, βλ. λ. ἀραγός, συνδέει προφανῶς τὴ λ. ἀραγός = «ποιμενικὴ πήρα» με τὸν τύπο ἀραγοῖ = «τὰ ἐκ σειμοῦ ρήγματα τῆς γῆς», ἐφ' ὅσον περιλαμβάνει στὸ ἴδιο λῆμμα και τὴς δύο αὐτὲς λέξεις.

3. Ἡ ἔτυμολογία τοῦ Στ. Ξανθοῦδιδου, *Γλωσσικαὶ ἐκλογαὶ Β'*, *Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον* 5 (1918), σ. 109 = *Μελετήματα*, ἔ.ἀ., σ. 310 «...προφανῶς ἡ λέξις προέρχεται ἐκ τοῦ ρήματος σκοινάφτω (=προσκίπτω) μορφωθείσα ὅμως πρὸς τὴν ἄλλην ἀσκοινάβλαν» εἶναι ἀρκετὰ λαϊκῆ. Γιὰ τὸ «λαϊκισμὸ» πού χαρακτηρίζει πολλὰ ἀπὸ τὴς ἔτυμολογίας τοῦ Στ. Ξανθοῦδιδου βλ. Στυλ. Ἀλεξίου, Ἀδυναμίες τοῦ νεοελληνικοῦ ἔτυμολογικοῦ, ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν τόμο «*Μνήμη Γεωργίου Ἰ. Κουρμούλη*», Ἀθῆναι 1979 [1980], σ. 1 κ.έ. = *Γλωσσικὰ Μελετήματα*, Ἀθῆνα 1981, IV, σ. 1.

4. Π. Α. Φουρίκη, *Ταγάριον-ταγάρι, ταγαρτζίκια*, ἔ.ἀ., σ. 417.

τοῦ «ἀσκοῦ» ἀλλὰ καὶ τῆς «τάφρου»¹. Σύγκρ. τέλος τῆ λ. βουτσί, πού στήν Πελοπόννησο σημαίνει καὶ «ἀσκός».

Τὰ σπήλαια μὲ τὴν ὀνομασία Ἄραγός χρησίμευαν ὡς ἀποθήκες (φυσικὰ ψυγεῖα) ἀσκῶν μὲ γάλα ἢ κυρίως μὲ τυριά². Ἡ μαρτυρία αὐτὴ εἶναι ἀποκαλυπτική: ἀραγοὶ μποροῦσαν νὰ ὀνομαστοῦν ἀργότερα κατ' ἐπέκταση καὶ τὰ μικρὰ ἀσκιά πού βρίσκονταν μέσα στοὺς Ἄραγούς³. Ἡ ἐρμηνεία μας αὐτὴ ἐνισχύεται ἀπὸ μιὰ ἀρκετὰ ἐνδιαφέρουσα παράλληλη σημασιολογικὴ ἐξέλιξη πού ἐντόπισε ἦδη ὁ Γ. Χατζιδάκις⁴: «Ἡ λέξις τυροβόλι σφισσομένη ἔτι ἐν Λέσβῳ καὶ Κυθήροις... δηλοῖ ἔτι τὸν κάλαθον, εἰς ὃν ἐντίθεται ὁ τυρός, ἐν δὲ τῇ Χίῳ λέγουσι τυροβολιά αὐτὸν τὸν τυρόν, ἀκριβῶς ὅπως μυζήθρα κατ' ἀρχὰς ἐκ τῆς καταλήξεως -θρα δῆλον, θὰ ἐσήμαινεν τὸν κάλαθον εἰς ὃν ἐντίθεται ὁ τυρός •ὅτος, ἔπειτα δὲ ἐδήλωσεν αὐτὸν τὸν τυρόν, τὴν μυζήθραν. Λοιπὸν ὅπως εἰς τὸ τυροβολιά καὶ τὸ μυζήθρα οὕτω συνέβη καὶ εἰς τὸ κρασοβόλιον, ἀπὸ τοῦ περιέχοντος ἀγγείου ἐδήλωσε τὸν περιεχόμενον οἶνον ἐξήλειφθη δὲ καθ' ὀλοκληρίαν ἢ ἔννοια τοῦ ἀγγείου». Σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος⁵ τυροβόλι λέγεται τὸ πλεκτὸ καλάθι στὸ ὁποῖο στραγγίζεται τὸ τυρόπηγμα. Καὶ ἡ σημασία ὅμως «τυρί», «μυζήθρα» διατηρεῖται μέχρι σήμερα⁶. Τέλος ἡ λ. τυροβόλι πῆρε καὶ τὴ σημασία τοῦ μικροῦ ἀσκοῦ (βλ. σ. 276, σημ. 4).

1. Βλ. ΙΑ, σημασία Β 2: «ἀσκός βοηθητικὸς πρὸς μεταφορὰν ὕδατος, ἐλαίου, γλεύκους καὶ ἐν γένει ὑγρῶν. Λιβύσσι Λυκίας, Μέγαρα, Πελοπόννησος (Ἄναβρυτή, Κάμπος Λακων.)». Βλ. αὐτ. καὶ σημασία Β 12: «τάφρος διὰ τῆς ὁποίας διοχετεύεται τὸ ὕδωρ πρὸς ἀλατοποίησιν. Ἰωνία (Φώκαια)».

2. Βασικὴ στήν προκειμένη περίπτωση εἶναι ἡ διαπίστωση ὅτι ἡ λ. ἀραγός ἐμφανίστηκε γιὰ πρώτη φορὰ μὲ τὴ σημασία «ἀσκός γιὰ γάλα, μυζήθρα ἢ τυρί» καὶ ὅτι ἀργότερα μετέπεσε στήν εὐρύτερη σημασία τοῦ ἀσκοῦ, στὸν ὁποῖο μποροῦσαν νὰ τοποθετοῦν οἱ χωρικοὶ διάφορα ἄλλα πράγματα. Τέλος, ἀκόμη καὶ σήμερα εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὶς ἐπαρχίες Κισάμου καὶ Κυδωνίας τοῦ νομοῦ Χανίων τὸ «τυρί τῆς τρύπας» = «ἀθότυρος» πού διατηρεῖται σὲ ψυχρὸ μέρος. Στὰ ὄρεινὰ χωριά, ὅπου δὲν ὑπῆρχαν ψυγεῖα, ἔσκαβαν λάκκο, μέσα στὸν ὁποῖο τοποθετοῦσαν τὴ μυζήθρα γιὰ νὰ διατηρηθεῖ περισσότερο χρόνο. Πληροφορία τῆς συναδέλφου Ἐλευθερίας Γιακουμάκη, τὴν ὁποία καὶ εὐχαριστῶ θερμὰ ἀπὸ τὴ θέση αὐτῆ.

3. Ἡ λ. ἀραγός μποροῦσε νὰ δηλώσει τόσο τὰ μεγάλα χάσματα βράχων ἢ σπήλαια πού χρησίμευαν ὡς ἀποθήκες διαφόρων γεωργικῶν ἢ ἄλλων προϊόντων, ὅσο καὶ τὸ μικροσκοπικὸ ἀσκή. Ἡ σημασιολογικὴ αὐτὴ μετάπτωση ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἴδια λέξις δηλώνει στήν Κρήτη τὸ περίβλημα τοῦ μικροῦ καρποῦ τῆς ρεβιθιάς (:ἀραγούλι, μὲ παρετυμολογικὴ ἐνδεχομένως σύνδεση πρὸς τὴ λ. ράγα-ρώγα). Σύγκρ. τὸ παιγνιδέδες αἰνίγμα: ἀρμυρὸ κι' ἀνάλατο /στ' ἀραγούλι κρέμεται, /ροβίθι κι' ἂν τ' ἀνωίσεις.

4. Γ. Χατζιδάκι, *Γλωσσολογικαὶ Ἐρευναι*, Α', σ. 577.

5. Π.χ. στήν Ἄνδρο, Ἀντίπαρο, Ἀστυπάλαια, Κέω, Κύθηρα, Κῶ, Μήλο, Μύκονο, Νάξο, Πάτμο, Σαμοθράκη, Σίφνο, Στερεὰ Ἑλλάδα, Χίο, Ψαρὰ κ.ά.

6. Ὅπως λ.χ. στήν Πελοπόννησο (Ξεχωρί, Χφ. 1134, σ. 451 ΑΙΑ). Ἄξιζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ λ. τυροβόλι (*tiranol*) ἀνήκει στὸ λεξιλόγιο τῶν ἀλβανοφῶνων Ἑλλήνων τῆς

Ἡ σημασιολογική αὐτὴ μεταβολὴ τῆς λ. ἀραγὸς δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήσσει. Ὁ Γ. Χατζιδάκις¹, βαθὺς γνώστης τοῦ μητρικοῦ του κρητικοῦ ἰδιώματος, σημειώνει καὶ πάλι: «Πολλὰκις συνέβη εἰς ἐμὲ νὰ παρατηρήσω, ὅτι ἐν τῇ Κρητικῇ διαλέκτῳ αἱ σημασίαι τῶν λέξεων μετεβλήθησαν σφόδρα, πολὺ μᾶλλον ἴσως ἢ ἐν πάσῃ ἄλλῃ Ἑλληνικῇ γῆ». Στὴ συνέχεια ὁ Χατζιδάκις παραθέτει χαρακτηριστικὰ παραδείγματα, ποὺ δείχνουν τὶς μεγάλες σημασιολογικὲς μεταβολὲς τὶς ὁποῖες ἔχουν ὑποστῆ πολλὰς κρητικὰς λέξεις². Ἐνδεικτικὴ εἶναι καὶ ἡ σημασιολογικὴ μετάπτωση τῆς λέξεως π.χ. γάστρα, ποὺ στὴν Τῆλο σημαίνει «εἶδος μανδηλίου φέροντος κέντημα, ὅπερ παριστᾷ ἀνθοφόρον ἀγγεῖον» (βλ. ΙΑ). Τὸ ὅτι πολλὰς κρητικὰς λέξεις μποροῦν νὰ πάρουν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετη σημασία μαρτυρεῖ ἡ λέξις λ.χ. σφακτά, τὰ = τὰ ζῶα ποὺ προορίζονται γιὰ σφάξιμο, ἡ ὁποία σήμερα δηλώνει καὶ τὰ πρόβατα ποὺ δὲν πρόκειται νὰ σφαγοῦν³.

Ἡ σύνδεση ἐπομένως τῆς λ. ἀραγὸς μὲ τὸ ρῆμα ρήγνυμι⁴ ποὺ πρότεινε ὁ Γ. Χατζιδάκις δὲν εἶναι τόσο «ἐξεζητημένη», ὅπως νομίζουν μερικοὶ ἐρευνητές. Στὴν ἐτυμολογία ποὺ προτείνουμε ξεκινήσαμε ἀπὸ τὸ ἴδιο ρῆμα, ἀκολουθήσαμε ὅμως διαφορετικὸ δρόμο μὲ βάση τὸ νεώτερο πλούσιο ὕλικὸ ποὺ ἀξιολογήσαμε καὶ ποὺ προφανῶς δὲν τὸ γνώριζε ὁ Γ. Χατζιδάκις.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ Γ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΑΚΗΣ

¹ Ἰταλίας καὶ σημαίνει «καλάθι» (βλ. *Tradizioni popolari degli Albanesi d' Italia*, Roma 1962, σ. 116, ἐκδ. Istituto di Studi Albanesi, Università di Roma. Facoltà di Lettere e Filosofia, Università di Roma) ἀλλὰ καὶ «τυρί» (βλ. G. De Rada, *Poesie Albanesi*, Napoli 1847, σ. 198, καὶ Luca Perrone, *Novellistica Italo-albanese*, Firenze 1967, σ. 546, *Studi Albanesi*, τόμ. 1). Τὴν ὑπόδειξη ὀφείλω στὸν συνάδελφο Τ. Γιοχάλα, τὸν ὁποῖο καὶ εὐχαριστῶ θερμὰ.

1. Γ. Χατζιδάκις, *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι*, Α', σ. 588.

2. Γ. Χατζιδάκις, *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι*, Α', σ. 427.

3. Γ. Χατζιδάκις, *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι*, Β', σ. 445.

4. Σύγκρ. τῆς λ. ἀραγοῦλι, ποὺ δὲν σημαίνει μόνον τὸν ἀσκό, ἀλλὰ «καὶ λίθον ἢ κέραμον ἢ ἄλλο τι πρᾶγμα παρεμφερὲς τὸ ὁποῖον δένουν τὰ παιδιά παίζοντα καὶ ἔλκουν ὀπισθὲν των» (ΙΑ). Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ «Θὰ ἐλέγετο κατ' ἀρχὰς οὕτω θραῦσμα ἀγγείου πηλίνου» εἶναι ἀρκετὰ πιθανή.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΛΕΞΕΩΝ*

ἀγκλιά 278	ἀρμεγᾶς 278
ἀλιπούγγι 274,2. 277	*ἀρμέγι 278
ἀμμουδαράγης 274	*ἀρμεγίος 278
ἀμμουδαρόγης 274	ἀρμεγολόγος 27 ι
ἀνάσερμα 278	ἀρμεγός 278
ἀνασυρταράκι 278	ἀρμεγῶνας 278
ἀνασυρτάρι 278	ἀρμεγῶνι 278
ἀνασυρτήρι 278	ἀρμεχτερό 278
ἀνασυρτός 278	ἀρμεχτήρι 278
ἀνθογαλαραγός 273.274,1	ἀσκάκι 275
*ἀνθογαλοβάρελο 274,1	Ἄσκάρι 283,2
*ἀνθογαλοκούρουπο 274,1	ἀσκι 275
ἀντλία 278	ἀσκιᾶζω 275
Ἄραγα 273	ἀσκοδάβλα 278.288
ἀραγάκι 273	Ἄσκοι 283,2
ἀράγι 274	ἀσκόκουρος 275
ἀραγιά 273	ἀσκόξυλο 275
Ἄραγκόνα 285	ἀσκόπιρος 275
ἄραγμα 281,4	Ἄσκόπουλο 275.283,2
ἄραγούλι 273	ἀσκοράφτης 275
Ἄραγόξενα 283,1	ἄσκος 275
Ἄραγός 283.284	ἀσκοσάκκι 275
Ἄραγος 285	ἀσκούδι 275
Ἄραγόσπηλιος 284	ἀσκούλα 275
ἀραγούδι 273,8.278	ἀσκούλακι 275
Ἄραγουζανὰ 283,1	ἀσκούλι 275
Ἄραγουζος 283,1	βεδούρα 278. 278,14
ἀραγουλάκι 273	βεδούρι 278
ἀραγούλι 290,4	βεδουρίτσα 278
ἀράη 281. 281,2.283	βούα 287,6
ἀράι 278,6.281	βούβα 287,6
ἀράκη 281,2	βουβαλόδεσμα 275
ἄρακιν 281,2	βουβαλόπετσα 275
ἀραμὸς 281,4	βουβαλοπέτσι 275
ἄραος 285,3	βουβαλοπροβιά 275
ἀραὸς 282	βουβαλοτόμαρο 275
ἄρατος 282	βουβαλοτούλουμο 275
ἀραξαζούκι 277,6	βούργμα 277
ἀργουδέλι 277	βουργιάλι 277
ἀρκατοῦ 278	βουργίδι 277
ἀρμεγάρι 278	βουργιοβάσταρα 277,1

* Ὁ πρῶτος ἀριθμὸς δηλώνει τὴ σελίδα καὶ ὁ δεῦτερος μετὰ τὸ κόμμα τὴν ὑποσημείωση στὴν ὁποία ἀπαντᾷ ἢ ἀντίστοιχη λέξις.

- βουτσέλι 278
 βουτσι 275
 γάβανο 278,13
 γαλόδεγμα 276
 γάστρα 290
 γέμιστρο 278
 γεντέκι 275. 288
 γερδέλι 278
 γούβα 287
 δαβουρτζίκα 277,6
 δερμάτι 276
 δραγαζίκα 277,6
 δραγατσίκα 277,6
 έρραος 282
 θελάκι 275
 θεότραστο 277,2
 θυλάκι 276
 θυλακούρα 276
 θυλακούρι 276
 καβανάς 278
 καβανόζα 278,13
 καβανόζι 278
 κάβανος 278
 καδι 278,7
 κάδος 278
 καρδάρα 278
 καρδάρι 278
 καστανιά 277
 κουβάς 278
 κούμνα 278
 κουμνάκι 278
 κουμνι 278
 κουρμπάς 278
 κρασάσκι 275
 κρασασκόπουλο 275
 κρασασκός 275
 κριγιαραγοϋ Φρούδια 284
 λαδάσκι 275
 λαδόρογο 274
 λαδορόι 274
 λάζα 278
 λανραδιά 288,1
 λανραριά 288,1
 λιδαραγός 274
 μαστέλο(ς) 276
 ματαράς 276
 μελάσκι 275
 μουστιά 276
 μπουλιός 278
 μυζηθραραγός 274
 μυζηθροσακούλα 276
 νερα[γω]γός 282
 νεράσκι 275
 νταγαρτζίκι 277,6
 ντάρα 277
 νταργατζίκι 277,6
 ντάσκα 277.278,3
 ντασκάνι 278,3
 ντορβάς 276
 ντουράς 277
 ντουρβάς 277
 ντρουβάς 277
 Όρίον 287,5
 ὄροι 286,4
 ὄρριον 287
 ούργο 286,6
 περλογή 276
 περλογούδι 276,3
 περλοή 276,3
 περλόι 276,3
 πινιάτα 278
 Ράγα (Ράγαι) 284,1
 ραγά 282
 *ραγαλία 284,1
 Ράγες (Ράγες) 285
 ραγή 284,1
 ρα(γ)ιδιό 284,3
 ράγμα 284,1
 Ραγοι 284,3
 ραγός 284.285
 ραγούδα 278
 ραγούδι 278
 Ρασκέφαλα 285,1
 Ραός 285
 ρήκτης 283,2
 Ρήκτης 283,2
 Ριχτάρι 283,2
 Ρίκτης 283,2
 ρογίον 274. 286
 ρογός 274. 284. 285. 286
 ροός 286,6
 ρουι 286,8
 ρῶγα 286,8
 Ρωγοι 285,4

- ρωγός 285
 ρωί 286,8
 σακαδέλο 277
 σακάς 278
 σίκλα 278
 σικλι 278
 σίκλος 278
 σιροί 286,4
 σιφοί 286,4
 *σουβλαραγός 274
 σουβλαράι 274
 στεφάνι 284,3
 στραφυλάσκι 275
 σφακτά 290
 σωροί 286,4
 ταγάρι 276. 282. 288
 ταγαρτζίκα 276. 277
 ταγαρτζικιάρης 277,6
 τάμιστρο(ν) 277,2
 τάλαρος 276
 τάργα 276,5. 280
 ταργατζίκης 277,6
 ταργατζικόφλουρος 277,6
 ταργατζικόνω 277,6
 τάστρο 277,2
 τζαγκαρεντικὸ 277
 τουλουμάκι 276
 τουλουμάσκι 275
 τουλούμι 276
 τουράς 277
 τραστάκι 277,2
 τραστέρα 277,2
 τράσταρος 277,2
 τράιστο 277
 τράστος 274,6
 τραστούλι 277,2
 τριάρατος 282,4
 τυροβόλι 276. 289
 τυρολόγι 276
 τυρολόγος 276
 φυλάτσι 276
 Χαλάρες 288,1
 ὠρεῖον 287
 Aragona 285
 a-ra-ka-jo 281,2
 dagar 276,5
 daǵarčik 276,6
 kadi 278,7
 kavanoz 278,13
 matara 276,2
 Ragusa 283,1
 *rogobno 283,1
 saka 278,9
 tajstra 277,2
 targa 276,5. 280. 282
 tasca 278,3
 tastru 277,2
 tiravol 289,6
 traistā 277,2
 trastië 277,2